

KATALIKŲ BAŽNYČIOS IR KOPLYČIOS GEOGRAFINĖJE ERDVĖJE: SVARBIAUSIŲ ARCHITEKTŪRINIŲ ELEMENTŲ STATISTIKA

DARIUS LIUTIKAS

Įvadas. Katalikų bažnyčių pastatų architektūra išsiskiria geografinėje erdvėje. Bažnyčių ir koplyčių pastatai orientuojasi į simbolinius šventumo elementus, o jų architektūra sukuria vizualinę erdvę, skatinančią dvasines jos lankytojų patirtis. Thomas Barrie teigė, kad sakralinė architektūra užima tarpinę mediatoriaus poziciją tarp žmonių ir jų dvasinių tikslų¹. Kelionė iš *profanum* erdvės į *sacrum* erdvę prasideda nuo sakralinės architektūros eksterjero – fasadų visumos, o vėliau pereinama į pastato vidų, kurio interjeras padeda susikoncentruoti liturgijai ir ritualams.

Rudy Trisno ir Fermanto Lianto taip pat pastebi, kad bažnyčių architektūriniai aspektai yra susiję su ritualinėmis funkcijomis ir prisideda prie sakralumo kūrimo². Patys bažnyčių ir koplyčių pastatai gali būti labai skirtingi ir skirtis ne tik funkcijomis bei dydžiu, bet ir architektūriniu stiliumi, išplanavimu, pastatymo medžiagomis (pavyzdžiui, medis, plytų mūras, akmuo). Katalikų bažnyčios ir koplyčios statomos atsižvelgiant į daugybę simbolių reikšmių ir idėjų, kurias nori išreikšti bažnyčių architektai ir statytojai. Lotynų kryžiaus plano bažnyčios (pavyzdžiui, Salantų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia, Vilniaus Kalvarijų bažnyčia ir kt.) tiesiogiai simbolizuoja pagrindinį krikščioniškąjį simbolį – kryžių. Gana gausu Lietuvoje yra ir stačiakampio plano bažnyčių, o kiek retesnės kvadratinio plano bažnyčios (pavyzdžiui, Kauno Šv. Gertrūdės bažnyčia, Lapių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia). Tokio tipo bažnyčias, ypač ankstesniais laikais, buvo gana lengva suprojektuoti ir

¹ Thomas Barrie, *The Sacred In-Between: The Mediating Roles of Architecture*, New York: Routledge, 2010, p. 4.

² Rudy Trisno, Fermanto Lianto, „A Liturgical Relation with the Spatial Configuration and Architectural Form of The Catholic Church“, in: *International Journal on Advanced Science Engineering and Information Technology*, Padang, Indonesia, 2020, t. 10. Nr. 2, p. 843–851.

pastatyti. Stačiakampės bažnyčios dažniausiai buvo statomos vienanavės ar trinavės. Būdingos ir halinės bažnyčios su trisienėmis apsidėmis (pavyzdžiui, Šiluvos bazilika). Algė Jankevičienė pastebi, kad be stačiakampių ir kryžminių bažnyčių XVII a. antroje pusėje – XVIII a. statytos ir medinės daugiakampės bažnyčios³. Lietuvoje yra ir keletas išskirtinių formų bažnyčių. Apvalios yra Kalvių Šv. Antano Paduviečio ir Sudervės Švč. Trejybės bažnyčios, o trikampės yra Panevėžiuko Nukryžiuotojo Jėzaus, Degučių Šv. Vincento Ferero, Šventosios Švč. Mergelės Marijos, Jūrų Žvaigždės, Klaipėdos Šv. Kazimiero ir Berčiūnų Lietuvos kankinių bažnyčios. Simbolinę laivo formą turi Pabradės Švč. Mergelės Marijos Šeimų karalienės bažnyčia.

Bažnyčios dažniausiai statytos parapijos centre aukštesnėje vietoje, kurią patogų pasiekti iš visų pusių⁴. Dažniausiai bažnyčios statytos prie centrinės aikštės ar gatvės. Bažnyčia tapdavo miestelio simboliniu centru, šalia jos esančioje aikštėje dažnai vykdavo turgūs ar atlaidų mugės. Erdvinė konfigūracija susijusi su pastato vieta, forma, orientacija, vidiniu zonavimu. Vertikaliąsias bažnyčių kompozicijos dalis galima skirstyti į viršutines (priskiriamas stogas ir bokštai), vidurines (bažnyčių sienos, durys, langai) ir apatines (grindys, rūšiai). Vertikaliąją kompoziciją visuomet užbaigia ant bokšto, bokštelio ar stogo pastatytas krikščionybės simbolis – kryžius. Tam tikros reikšmės yra susijusios su bažnyčių langais ir sienų spalvomis. Horizontalioji hierarchija susijusi su simetriškumu ir judėjimu nuo prienvio per navą link pagrindinės bažnyčios dalies – presbiterijos. Joje yra bažnyčios liturgijos centras – altorius.

Rimantas Buivydas ir Jūratė Jurevičienė bandė klasifikuoti pietryčių Lietuvos sakralinę architektūrą. Jie atkreipė dėmesį, kad maldos namų architektūrai įtakos turi konfesinė priklausomybė, medžiaginė sandara (plytų ar skaldytų akmenų mūro statiniai, mediniai ir mišrūs statiniai) ir architektūrinis stilius (dažniausiai barokas, klasicizmas, istorizmas, šiuolaikinė architektūra, mišri eklektinė stilistika)⁵. Tačiau svarbūs elementai klasifikuojant objektus taip pat yra kompleksškumas (pavyzdžiui, katalikų bažnyčios sudaro kompleksą su varpinėmis ar vienuolynais), autentiškumas (kiek maldos namai yra nepakeisti ir nerekonstruoti) ar simboliškumas

³ Algė Jankevičienė, *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 27.

⁴ Darius Liutikas, „Religinių objektų Lietuvoje geografinių vietų analizė“, in: *Geografijos metraštis*, Vilnius, 2014, Nr. 47, p. 103–117.

⁵ Rimantas Buivydas, Jūratė Jurevičienė, „Sakralinės architektūros klasifikavimo link“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2006, t. XXX, Nr. 3. p. 105–110.

(dažniausiai pasireiškiantis maldos namų tipuose, sandaroje, proporcijose, spalvose, vidaus įrangoje ir kt.)⁶.

Aptverta bažnyčios ar koplyčios teritorija (šventorius) padeda atskirti šventą erdvę nuo kasdieninės profaniškos erdvės. Bažnyčios šventorių dažniausiai juosia medinė, metalinė, akmeninė ar mūrinė tvora, aplink taip pat apsodinami medžiai. Bažnyčios šventoriuje dažnai būdavo ir parapijos kapinės. Šventoriuose šalia bažnyčių stovintios varpinės taip pat tapo neatskiriama kraštovaizdžio dalimi. Nuo XVIII a. antros pusės kai kurių bažnyčių šventoriuose įrengiamos Kryžiaus kelio medinės arba mūrinės koplytėlės, o nuo XVII a. vidurio kurį laiką prie bažnyčių buvo įrengiamos kaulinės, kuriose buvo sudedami seniau palaidotųjų kaulai, atrasti kasant naujas duobes mirusiesiems.

Šiame straipsnyje pristatoma svarbiausių architektūrinių Lietuvos bažnyčių ir koplyčių elementų statistika – statybinė medžiaga (mūras ar medis), architektūrinis stilius, eksterjero ypatumai (fasado spalva ir/ar medžiaga), bokštų ir bokštelių skaičius. Šis straipsnis tęsia naujausių duomenų apie Romos Katalikų Bažnyčios pastatus (bažnyčias ir koplyčias) Lietuvos geografinėje erdvėje mokslinį publikavimą. Straipsnyje naudoti tyrimo metodai: analizės, sintezės, palyginamasis, aprašomosios statistikos. Straipsnyje remiamasi autoriaus sudaryto 1310 Lietuvos katalikų bažnyčių ir koplyčių duomenų rinkiniu⁷. Duomenų rinkinio sudarymo metodika ir vartojamų sąvokų apibrėžimai išsamiai aptarti autoriaus straipsnyje „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“ (2021)⁸. Šiame susistemintame ir metodiškai sutvarkytame duomenų rinkinyje be įvairių kitų duomenų yra duomenys apie atskiruose pastatuose esančių bažnyčių ir koplyčių pastatymo amžių ir metus, architektūrinius ypatumus (architektūrinis stilius, statybinė medžiaga (mūrinė ar medinė bažnyčia ir koplyčia), išorinio fasado spalva, bokštų ir bokštelių skaičius). Duomenų rinkinys buvo sudarytas *Microsoft Excel* programa, tad jį visuomet galima pildyti naujais duomenimis. Informacija rinkta 2020 m. rugsėjo-gruodžio mėn. Duomenų rinkinio sukūrimo data: 2021 m. sausio 1 d. (papildytas naujausiais duomenimis 2023 m. sausio 1 d.). Minėtame autoriaus straipsnyje aptarti ir analizuoti statistiniai duomenys, susiję su bažnyčių ir koplyčių skaičiumi,

⁶ *Ibid.*, p. 107–109.

⁷ Darius Liutikas, *Lietuvos katalikų bažnyčių ir koplyčių duomenų rinkinys*, 2021-01-01, in: Lietuvos piligrimų bendrija, Vilnius.

⁸ Darius Liutikas, „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2021, t. XLIV, p. 311–355.

rūšimis, pasiskirstymu konkrečiuose teritoriniuose vienetuose (dekanatuose, vyskupijose, savivaldybėse), taip pat bažnyčių ir koplyčių titulai.

Verta apžvelgti ankstesnius šios temos tyrimus, kurių nėra daug. Daugiausia įvairių tyrimų ar istorinės informacijos yra susiję su medinių ir mūrinių bažnyčių santykiu. Pavyzdžiui, tokios informacijos galima rasti Jurgio Gimbuto (1970)⁹, Mečislovo Jučo (2005, 2007)¹⁰, Broniaus Kviklio (1980–1987)¹¹ darbuose. Analizuojant šiandieninę situaciją, galima remtis Kazio Misiaus ir Romualdo Šinkūno sudarytu žinynu¹², taip pat *Katalikų žinyno*¹³ informacija. Tačiau pastarojo leidinio pateikiamoje informacijoje yra daug netikslumų¹⁴, tad mokslinėje analizėje juo galima remtis tik iš dalies. Daug nesusistemintos informacijos yra ir internete, pavyzdžiui, oficialiuose arkivyskupijų ir vyskupijų interneto tinklalapiuose¹⁵, atskirų parapijų tinklalapiuose, savivaldybių ir turizmo informacijos centrų puslapiuose, koplyčių ir bažnyčių aprašymuose¹⁶, informaciniuose pranešimuose spauda.

Lietuvos medines bažnyčias ir koplyčias, jų architektūrinius ypatumus tyrinėjo Algė Jankevičienė¹⁷. Lietuvos katalikų bažnyčios žemėlapyje, išleistame 1991 m. Valstybiniame leidybos centre Vilniuje ne tik pažymėtos 636

⁹ Jurgis Gimbutas, „Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Roma, 1970, t. V, p. 215–259.

¹⁰ Mečislovas Jučas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2005, t. XXV, p. 77–96; Mečislovas Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius: Aidai, 2007.

¹¹ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios = Churches of Lithuania*, t. 1–6, Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1980–1987.

¹² Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993.

¹³ Metinis leidinys, leidžiamas UAB „Katalikų pasaulio leidiniai“. Šiame straipsnyje: *Katalikų žinynas 2020*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2019.

¹⁴ Darius Liutikas, „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“, p. 318.

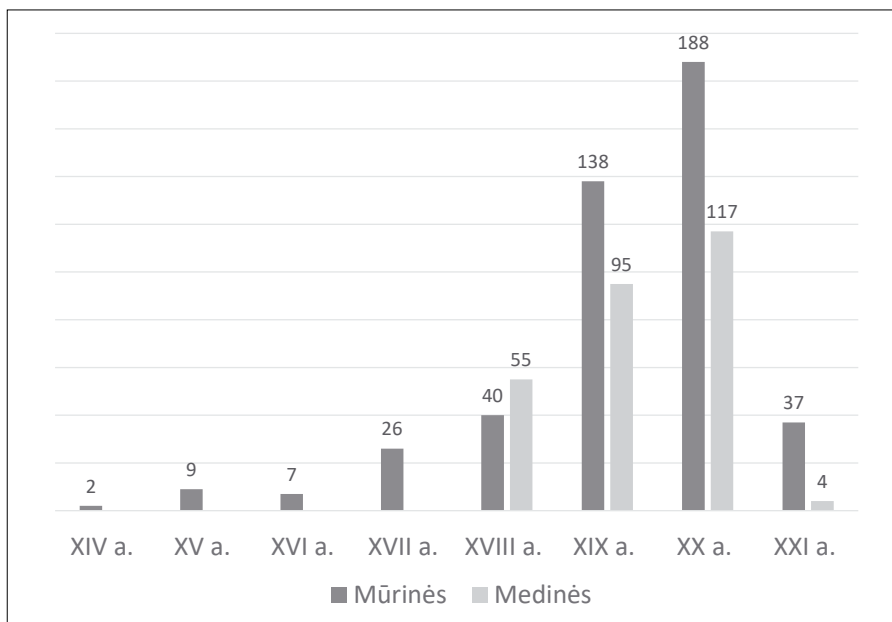
¹⁵ Vilniaus arkivyskupija, *Parapijos*, in: <https://www.vilnensis.lt/parapijos/>, (2021-01-08); Kauno arkivyskupija, *Dekanatai ir parapijos*, in: <https://kaunoarkivyskupija.lt/?id=9>, (2021-01-08); Telšių vyskupija, *Dekanatai ir parapijos*, in: <https://telsiuvyskupija.lt/dekanatai>, (2021-01-08); Šiaulių vyskupija, *Parapijų sąrašas*, in: <http://siauliuvyskupija.lt/dekanatai-ir-parapijos-2/parapiju-sarasas/>, (2021-01-08); Kaišiadorių vyskupija, *Dekanatai ir parapijos*, in: <https://kaisiadorys.lcn.lt/dekanatai/>, (2021-01-08); Vilkaviškio vyskupija, *Dekanatai ir parapijos*, in: <http://vilkaviskio vyskupija.lt/dekanatai-ir-parapijos/>, (2021-01-08); Panevėžio vyskupija, *Parapijos*, in: <https://www.panevezio vyskupija.lt/parapijos/>, (2021-01-08).

¹⁶ Edvinas Giedrimas, *Lietuvos katalikų bažnyčios ir koplyčios*, in: https://lietuvai.lt/wiki/Lietuvos_katalik%C5%B3_ba%C5%BEny%C4%8Dios, (2021-01-08). Šiuose aprašymuose daug informacijos perkelta iš: Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *op. cit.*

¹⁷ Algė Jankevičienė, *op. cit.*

veikiančios katalikų bažnyčios, bet ir jų statybinė medžiaga (mūrinės ir medinės bažnyčios), taip pat bažnyčių bokštų skaičius – su dviem ir daugiau bokštų, vienu bokštu ir be bokšto. Interaktyviame žemėlapyje *Parapijos.lt* galime rasti duomenų apie parapijų bažnyčių pastatymo metus, architektūrinį stilių, statybines medžiagas, geografines nuorodas, taip pat nuorodas į *Wikipedia* aprašymą ir video medžiagą¹⁸. Lietuvos mūro istoriją ir mūro vizualines savybes nagrinėjo Vytautas Levandauskas¹⁹.

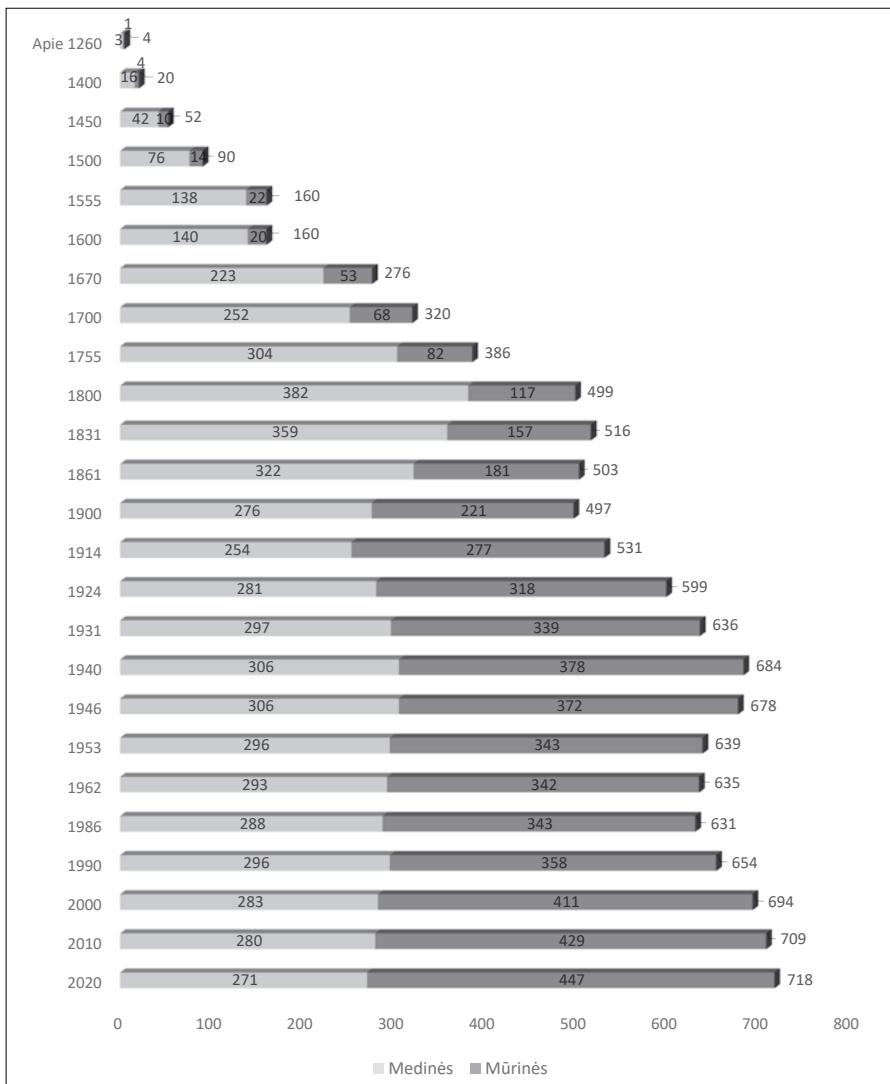
Mūrinių ir medinių bažnyčių ir koplyčių santykis. Iš 447 šiuo metu veikiančių mūrinių katalikų bažnyčių (neskaičiuojant 3 mūrinių iš evangelikų liuteronų nuomojamų bažnyčių), daugiausia jų pastatyta XX a. (188) ir XIX a. (138). Daugiausia veikiančių medinių bažnyčių yra išlikę iš XX a. (117) ir XIX a. (95) (diagrama Nr. 1). Kaip matyti iš diagramos Nr. 2, didžioji dalis pirmųjų Lietuvos teritorijoje pastatytų bažnyčių buvo medinės. Kaip teigia Rūta Janonienė, plytų mūro technologijos XIV–XVI a. dažniausiai buvo naudojamos statant gynybinius (pilis), sakralinius (cerkves ir bažnyčias)

1 diagrama. Veikiančių katalikų bažnyčių pastatymo (įrengimo) amžius

¹⁸ Parapijos.lt, (2023-04-29).

¹⁹ Vytautas Levandauskas, *Lietuvos mūro istorija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012.

2 diagrama. Katalikų bažnyčių skaičius dabartinėje Lietuvos teritorijoje skirtingais istoriniais laikotarpiais (autorius duomenys)

ir reprezentacinius (rūmus, rotušes) pastatus, turtingųjų, dažniausiai pirklių, gyvenamuosius namus. Pagrindinė mūro žaliava buvo akmuo ir plytos²⁰. Šiuolaikinės bažnyčios gali būti pastatytos ir iš monolitinio gelž-

²⁰ Rūta Janonienė, „Mūro statyba“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: Tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila, Vilnius: Aidai, 2001, p. 413–426.

betonio (pavyzdžiui, Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčia ar Šiaulių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia).

Diagramoje Nr. 2 pateiktas mūrinių ir medinių katalikų bažnyčių skaičius skirtingais laikotarpiais. Kaip matyti, mūrinių skaičius nuolat auga, o medinių bažnyčių mažėja. Atvirkštinius pokyčius matome tik 1946 m. lyginant su 1940 m., kai nemažai mūrinių bažnyčių Antrojo pasaulinio karo metu buvo sugriautos, o nauji maldos namai įrengti mediniuose barakuose ar mediniuose gyvenamuosiuose namuose. Medinės bažnyčios yra ypač pažeidžiamos gamtinių procesų ir laiko. Dauguma pirmųjų bažnyčių Lietuvoje buvo medinės, tačiau jas naikino drėgmė, metų laikų kaita, gaisrai ir karai. Ypač greitai nyksta apleistos ir nenaudojamos bažnyčios. Tačiau Lietuvoje yra išlikusių XVIII a. statytų medinių bažnyčių (pavyzdžiui, Beržoro (statyta 1746 m.), Prienų (statyta 1750 m.), Onušio (statyta 1774 m.), Imbrado (statyta 1787 m.) ir kt.). Jankevičienė (2007) suskaičiavo 43 išlikusius XVIII a. antros pusės medinius sakralinius pastatus²¹. Šio straipsnio autorius duomenimis tokių pastatų yra 55 (diagrama Nr. 1). Didžioji jų dalis buvo atnaujinti, restauruoti ar suremontuoti.

1500 m. iš 14 mūrinių bažnyčių daugiausia buvo pastatyta Vilniuje (7) ir Kaune (4). Iki šių dienų Vilniuje išliko Šv. Mikalojaus, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (pranciškonų konventualų), Šv. Onos, Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Jono Apaštalo ir Evangelisto bažnyčios, dabartinė Dievo Gailestingumo šventovė (buvusi Švč. Trejybės bažnyčia). Kaune tuo laikotarpiu pastatytos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo), Šv. Gertrūdos, Šv. Mikalojaus bažnyčios ir dabartinė Kauno arkikatedra. Iš neišlikusių to laikmečio mūrinių bažnyčių minėtinos Vilniaus arkikatedros pirmosios mūrinės statybos, Šv. Onos bažnyčia (pilies teritorijoje Vilniuje), pirmoji mūrinė Vyžuonų bažnyčia.

Bažnyčių, ypač medinių, pastatai dažnai nukentėdavo nuo gaisrų, karų – jos buvo perstatomos, vėliau apmūrijamos. Lentelėje Nr. 1 pateikta statistika, kaip amžiams bėgant keitėsi medinių bažnyčių pastatai į mūrinius. Mindaugas Paknys teigė, kad vidutiniškas medinių XVI a. antroje pusėje – XIX a. statytų ir perstatytų bažnyčių Žemaitijoje gyvavimo laikas buvo apie 99 metus²². Iš 793 katalikų bažnyčių (buvusių ir esančių Lietuvos teritorijoje) beveik pusė (365) buvo perstatytos iš medinių į mūrines.

²¹ Algė Jankevičienė, *op. cit.*, p. 24.

²² Mindaugas Paknys, „Žemaitijos regiono katalikų bažnyčios XV–XVIII a.“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 34: *Kultūrinio landsafto raida Žemaičių aukštumoje*, sudarytojas Marius Iršėnas, Vilnius, 2004, p. 236.

1 lentelė. Mūrinės bažnyčios, pastatytos vietoje medinių (įskaitant ir koplyčią, vėliau tapusių bažnyčiomis pastatus, bei laikinai protestantų valdomų bažnyčių pastatus)

Amžius	Pastatytos (irengtos) bažnyčios		Medinių bažnyčių, perstatytų į mūrines, skaičius										Bažnyčių pastatų skaičius, kuriose nepasikeitė pirminė statymo medžiaga		Bažnyčių pastatai, kurie išnyko ar buvo sunaikinti	
	Medinės	Mūrinės	XIII-XV a.	XVI a.	XVII a.	XVIII a.	XIX a.	XX a.	XXI a.	Iš viso	Medinės	Mūrinės	Medinės	Mūrinės		
XIII-XV a.	80	13	2	3	8	5	21	21	-	60	14	12	6	1		
XVI a.	113	6	-	2	10	13	27	27	2	81	25	4	7	2		
XVII a.	137	19	-	-	6	14	32	28	1	81	47	13	9	6		
XVIII a.	208	11	-	-	-	6	36	38	4	84	110	10	14	1		
XIX a.	36	13	-	-	-	-	7	7	-	14	22	11	0	2		
XX a.	111	34	-	-	-	-	-	32	13	45	59	30	7	4		
2001-2023	1	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Iš viso	686	107	2	5	24	38	123	153	20	365	277	80	45	16		

Daugiausia tokių perstatymų įvyko XIX a. (123) ir XX a. (157) (lentelė Nr. 1). Išlikusiose bažnyčiose pirminė jų statymo medžiaga nepasikeitė 277 medinėse bažnyčiose ir 80 mūrinių. Ne visi bažnyčių pastatai šiuo metu yra naudojami pagal paskirtį, pavyzdžiui, medinėje Stelmužės Viešpaties Jėzaus Kryžiaus bažnyčioje veikia Bažnytinio meno muziejus, Rumšiškių liaudies buities muziejuje atstatytoje Sasnavos senojoje medinėje bažnyčioje įrengta parodų erdvė, Sintautų medinėje laikinojoje bažnyčioje veikia Antano Tatarės muziejus. Arnionių ir Januliškių medinėse koplyčiose bažnyčios veikė tik tam tikru istoriniu periodu. Karmėlavoje 1909 m. bažnyčia buvo uždaryta Vyskupijos vadovybės sprendimu; 1921 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia, kuri sudegė per Antrąjį pasaulinį karą, o 1945 m. įrengta koplyčia. 2021 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 271 veikianti medinė bažnyčia ir 447 mūrinės (diagrama Nr. 2).

Čia verta akcentuoti, kad lentelėje Nr. 1 skaičiuojami ir koplyčių pastatai, jei jie vėliau tapo ar kurį laiką buvo bažnyčiomis, taip pat ir protestantų statytų bažnyčių pastatai, kurie šiuo metu priklauso katalikams. Lentelėje Nr. 1 nevertinami tų bažnyčių, kurios vėliau išnyko, pokyčiai iš medinių į mūrines. Verta atkreipti dėmesį, kad kai kuriose vietovėse anksčiau buvo mūrinės, o šiuo metu yra medinės bažnyčios. Pavyzdžiui, Bartninkuose (Vilkaviškio r.) dabartinė bažnyčia įrengta mediniame name 1945 m. 1790–1944 m. čia buvo mūrinė bažnyčia, kurios sutvarkytos liekanos yra šalia dabartinės bažnyčios. Panašios istorijos yra ir su Lankeliškių, Liubavo, Sudargo, Kalnujų, Kužių bažnyčiomis. Šiose vietose per Antrąjį pasaulinį karą sunaikintų mūrinių bažnyčių religinis gyvenimas persikėlė į medines bažnyčias. Bartninkuose, Lankeliškiuose, Kalnujuose prieš pastatant mūrines bažnyčias veikė medinės koplyčios. Paparčiuose (Kaišiadorių r.) XVII a. viduryje pastatytas mūrinis dominikonų vienuolynas bei bažnyčia buvo uždaryti ir sunaikinti XIX a. antroje pusėje. Dabartinė medinė bažnyčia pastatyta 1916 m.

Jankevičienė 2007 m. Lietuvoje suskaičiavo 265 medines bažnyčias, daugiau nei 100 medinių koplyčių ir apie 220 medinių varpinių²³. Autoriaus duomenimis, 2023 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 271 medinė bažnyčia ir 130 medinių koplyčių (lentelė Nr. 2). Mūrinių ir medinių bažnyčių ir koplyčių santykį galima nagrinėti ir atskiruose geografiniuose vienetuose (vyskupijose, savivaldybėse). Lentelėje Nr. 2 pateikiamas medinių ir mūrinių bažnyčių ir koplyčių skaičius savivaldybėse, o iliustracijoje Nr. 1 medinių bažnyčių skaičius Lietuvos žemėlapyje.

²³ Algė Jankevičienė, *op. cit.*, p. 9.

2 lentelė. Mūrinių ir medinių veikiančių katalikų bažnyčių ir koplyčių skaičius Lietuvos savivaldybėse 2023 m. sausio 1 d.*

Apskritis	Savivaldybė	Bažnyčių skaičius (parapinės, neparapinės, rektoratai)	Medinės bažnyčios	Mūrinės bažnyčios	Koplyčių skaičius (pastatytos kaip atskiri pastatai)	Medinės koplyčios	Mūrinės koplyčios
Alytaus	Alytaus m.	4	1	3	–	–	–
	Alytaus r.	13	4	9	2	1	1
	Druskininkų	4	1	3	1	–	1
	Lazdijų r.	14	6	8	1	–	1
	Varėnos r.	14	7	7	3	2	1
Kauno	Birštono	2	1	1	–	–	–
	Jonavos r.	7	0	7	1	–	1
	Kaišiadorių r.	12	4	8	8	5	3
	Kauno m.	24	0	24	3	1	2
	Kauno r.	19	7	12	6	5	1
	Kėdainių r.	20	10	10	4	4	–
	Prienų r.	11	1	10	2	1	1
	Raseinių r.	18	10	8	4	2	2
Klaipėdos	Klaipėdos m.	5	0	5	1	–	1
	Klaipėdos r.	9	4	5	3	2	1
	Kretingos r.	12	5	7	10	4	6
	Neringos	2	1	1	–	–	–
	Palangos m.	2	0	2	2	1	1
	Šilutės r.	9	3	6	3	2	1
	Skuodo r.	9	3	6	7	5	2
Marijampolės	Kalvarijos	5	2	3	2	1	1
	Kazlų Rūdos	6	6	0	5	4	1
	Marijampolės	12	1	11	2	1	1
	Šakių r.	20	11	9	6	4	2
	Vilkaviškio r.	17	3	14	6	3	3
Panevėžio	Biržų r.	10	3	7	10	7	3
	Kupiškio r.	11	5	6	5	4	1
	Panevėžio m.	4	0	4	–	–	–
	Panevėžio r.	18	8	10	17	8	9
	Pasvalio r.	13	3	10	2	1	1
	Rokiškio r.	19	6	13	2	–	2

Šiaulių	Akmenės r.	8	2	6	–	–	–
	Joniškio r.	9	4	5	9	7	2
	Kelmės r.	17	9	8	7	3	4
	Pakruojo r.	10	4	6	3	3	
	Radviliškio r.	15	3	12	1	–	1
	Šiaulių m.	5	0	5	–	–	–
	Šiaulių r.	16	7	9	6	2	4
Tauragės	Jurbarko r.	16	7	9	1	–	1
	Pagėgių	4	1	3	–	–	–
	Šilalės r.	14	7	7	7	6	1
	Tauragės r.	11	7	4	2	1	1
Telšių	Mažeikių r.	17	9	8	6	4	2
	Plungės r.	13	8	5	6	5	1
	Rietavo	4	2	2	4	4	
	Telšių r.	22	16	6	8	6	2
Utenos	Anyškčių r.	16	7	9	7	4	3
	Ignalinos r.	18	11	7	2	2	–
	Molėtų r.	13	7	6	4	4	–
	Utenos r.	15	6	9	1	–	1
	Visagino m.	1	0	1	1	–	1
	Zarasų r.	12	8	4	4	2	2
Vilniaus	Elektrėnų	6	2	4	–	–	–
	Šalčininkų r.	13	7	6	3	3	–
	Širvintų r.	10	3	7	3	1	2
	Švenčionių r.	11	3	8	2	2	–
	Trakų r.	11	4	7	2	–	2
	Ukmergės r.	15	4	11	2	1	1
	Vilniaus m.	30	1	29	6*	–	6
	Vilniaus r.	24	6	18	5	2	3
Iš viso	60	721	271	450	220	130	90

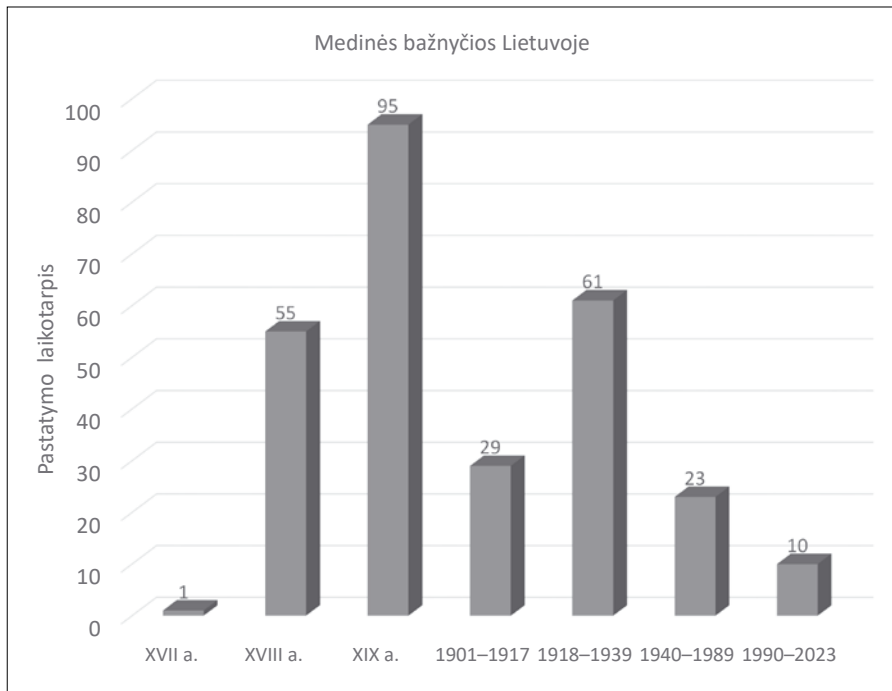
* Įtrauktos ir 3 evangelikams liuteronams priklausančios bažnyčios. Skaičiuojama ir koplyčia, veikianti Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčioje; šis pastatas tolesnėje analizėje priskiriamas bažnyčioms.

1 iliustracija. Medinių bažnyčių skaičius Lietuvos savivaldybių teritorijose

Daugiausia medinių bažnyčių yra Telšių (16), Ignalinos ir Šakių r. (po 11). Medinių veikiančių bažnyčių iš vis neturi Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Palangos, Panevėžio miestų savivaldybės, Jonavos rajono savivaldybė. Vilniaus mieste yra medinė Pavilnio Kristaus Karaliaus ir Šv. Kūdikėlio Jėzaus bažnyčia, pastatyta 1935 m. Mūrinių bažnyčių neturi Kazlų Rūdos savivaldybė. Prie mūrinių bažnyčių kategorijos priskirtos ir bažnyčios, kuriose pagrindinės statybinės medžiagos yra tiek mūras, tiek medis. Tai pusiau medinės, pusiau mūrinės Jašiūnų, Naujosios Ūtos, Patašinės bažnyčios, pusiau medinės, pusiau akmenų mūro Saldutiškio ir Liubavo bažnyčios bei molinė Skaistgirio bažnyčia.

Medinių bažnyčių pastatymo laikotarpis pristatomas diagramoje Nr. 3. Skaičiuojama 271 veikianči medinė bažnyčia, taip pat Stelmužės Viešpaties Jėzaus Kryžiaus bažnyčia (joje yra Bažnytinio meno muziejus), Sasna-

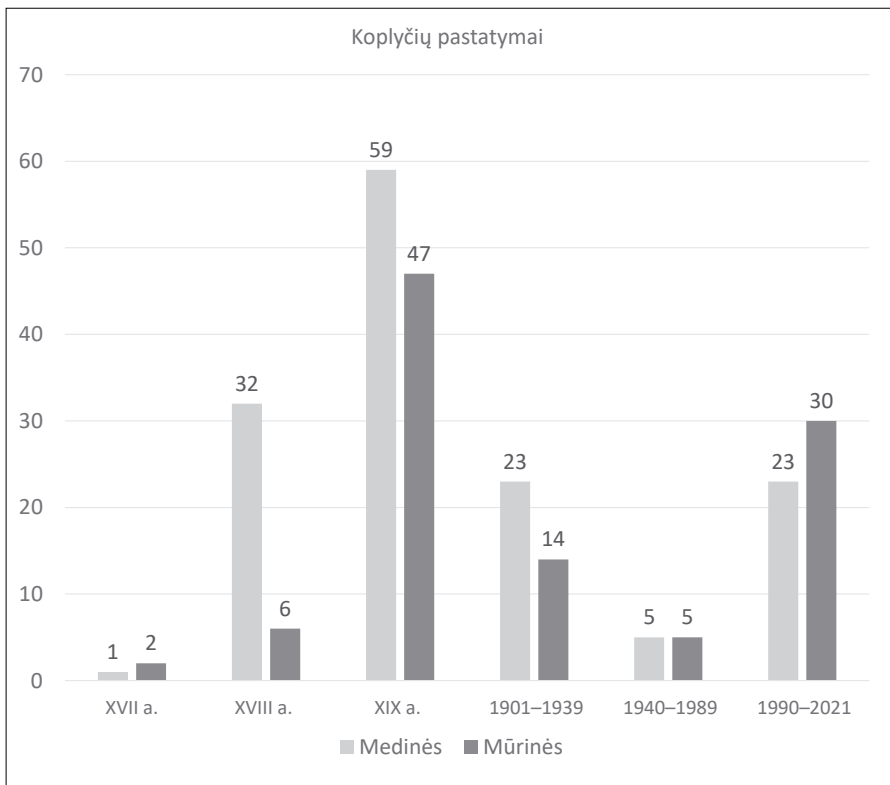

3 diagrama. Medinių bažnyčių Lietuvoje pastatymo laikotarpis

vos senoji medinė bažnyčia Rumšiškių liaudies buities muziejuje (joje yra įrengta parodų erdvė) ir Sintautų medinė laikinoji bažnyčia (joje veikia Antano Tatarės muziejus). Iš XVII a. išliko medinė Stelmužės bažnyčia, pastatyta 1650 m. ar dar anksčiau²⁴. Daugiausia medinių bažnyčių pastatyta ir įrengta XX a. – 118. Šiame amžiuje pastatytos 5 medinės bažnyčios. 2003 m. pastatyta medinė šiuolaikinės architektūros Nidos Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos bažnyčia. 2011 m. atstatyta po 2009 m. gaisro sudegusi Labanoro Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia, Rumšiškėse atstatyta senoji Sasnavos bažnyčia. 2017 m. atstatyta po 2016 m. gaisro sudegusi Ceikinių Švč. Mergelės Marijos Vardo bažnyčia, o 2018 m. pastatyta Dubingių Šv. Jurgio bažnyčia. Medines pastarosios bažnyčios konstrukcijas papildė stiklo fasadas ir išraiškingos formos čerpėmis dengtas stogas.

Lietuvoje yra 219 pastatytų koplyčių, dar 21 yra neveikianti, o 7 naudojamos kaip kultūrinės erdvės. Tad iš viso analizuojame 247 koplyčias. Verta

²⁴ „Stelmužės bažnytinio meno muziejus Viešpaties Jėzaus kryžiaus bažnyčioje“, in: <https://www.visitzarasai.lt/lt/lankytinos-vietos/top-lankomiausi-turizmo-objektai-zarasu-rajone/stelmuzes-baznytinio-meno-muziejus-baznycioje>, (2023-04-25).

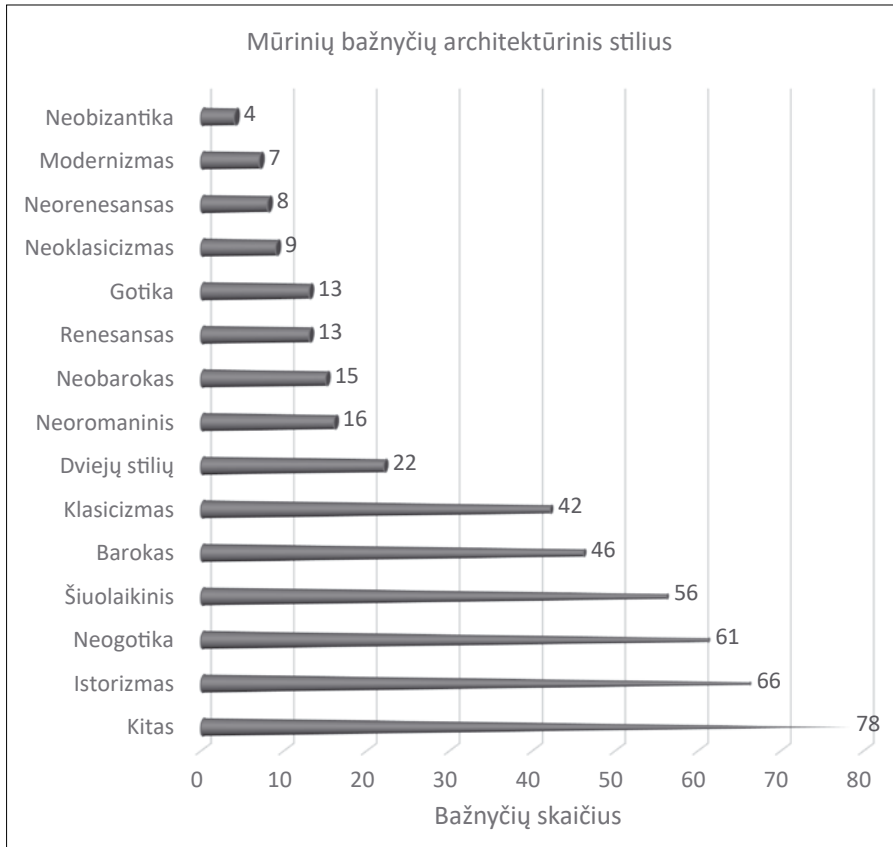

4 diagrama. Koplyčių pastatymo laikotarpis Lietuvoje

pabrėžti, kad į šią analizę nėra įtrauktos kituose pastatuose įrengtos koplyčios, vienuolynų ir vienuolinių namų koplyčios, kariuomenės ordinariato koplyčios ir kunigų seminarijų koplyčios. Šioje analizėje Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčioje veikianti koplyčia priskirta prie bažnyčių kategorijos ir atspindi bažnyčių analizėje. Daugiausia koplyčių yra įvairių gyvenviečių ir kaimo vietovių kapinėse (134), taip pat kitose miestų ir gyvenviečių vietose (61), miškuose bei laukuose (17) ir Švč. Mergelės Marijos apsimušimų bei lurdų vietose (7)²⁵.

Koplyčių pastatymo medžiaga ir pastatymo laikotarpis pristatomas diagramoje Nr. 4. Lietuvoje yra 143 medinės ir 104 mūrinės katalikų koplyčios. Daugiausia jos yra iš XIX a. (106) ir XX a. (76). Medinė Krūvandų koplyčia Kauno rajone pastatyta 1663 m. Manoma, kad tais pačiais me-

²⁵ Darius Liutikas, „Katalikų bažnyčios ir koplyčios Lietuvoje: statistinė analizė“, p. 320–326.

5 diagrama. Mūrinių bažnyčių architektūrinis stilius

tais pastatyta ir mūrinė Bartninkų bažnyčios šventoriuje esanti koplyčia. XVII a. pastatyta ir mūrinė Šv. Jėzaus Nukryžiuotojo koplyčia Paneriuose. Iš XVIII a., matyt, garsiausia yra mūrinė Vilniaus Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos koplyčia, pastatyta apie 1715 m. Sovietmečiu 6 iš 10 koplyčių buvo pastatytos kapinėse. Senoji Račkiškės kapinių Jėzaus Kristaus Kraujo koplyčia 1976 m. perkelta į Rumšiškių liaudies buities muziejų.

Bažnyčių ir koplyčių architektūrinis stilius. Diagramoje Nr. 5 pateiktas Lietuvos mūrinių bažnyčių pasiskirstymas pagal architektūrinius stilius. Ne visų statinių architektūrinį stilių lengva apibrėžti ir identifikuoti. 22-ose bažnyčiose vyrauja du pagrindiniai architektūros stiliai, pavyzdžiui, Kazokiškių Švč. Mergelės Marijos Nugalėtojos bažnyčia yra vėlyvojo

baroko ir ankstyvojo klasicizmo stiliaus, Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje susipina gotika ir barokas, Vabalninko Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje susipina klasicistinės ir neobarokinės formos, Šiaulėnų Šv. Onos bažnyčia turi romantizmo ir neogotikos bruožų. Šiai kategorijai priskirtos bažnyčios, kuriose vyrauja klasikiniai architektūros stiliai.

Daugiausia Lietuvos kraštovaizdyje yra istorizmo laikotarpiu statytų bažnyčių, įskaitant ir įvairias istorizmo kryptis – neorenesansas, neogotika, neobarokas, neoklasicizmas. Kai kuriose istorizmo kategorijai priskirtose bažnyčiose galima taip pat išskirti du pagrindinius stilius, pavyzdžiui, Kalesnikų Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje vyrauja neoromanika ir neogotika, Lukštų Šv. apaštalo evangelisto Jono bažnyčioje – neoromaninis ir neobizantinis architektūros stilius, Šlapaberžės Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčia pasižymi neoklasicizmo ir neorenesanso bruožais, o Pajūralio Šv. Joakimo bažnyčia pasižymi neogotikos ir neoklasicizmo bruožais.

Nijolė Lukšionytė²⁶ pastebi, kad istorizmo laikotarpio bažnyčių pastatai dažniausiai buvo dideli, vyraujantys miestų ir miestelių panoramoje, juose dažniausiai buvo taikoma Viduramžių formų stilizacija. Istorizmas susiformavo veikiamas romantizmo idėjų ir rėmėsi praeities stilių kartote. Vyravo dekoratyviniai, puošybiniai elementai.

Istoristinės bažnyčios daugiausia buvo lotyniško kryžiaus plano arba stačiakampės, dvibokštės arba vienbokštės. Plano ir tūrio forma buvo susijusi su bažnyčių dydžiu. Bazilikinis, pseudobazilikinis ir halinis tūris vyraavo didelėse bažnyčiose, o halinis ir vienanavis – mažesnėse. Istoristinės bažnyčios statytos iš raudonų ar geltonų plytų, tašytų akmenų. Neogotikinėse bažnyčiose vyraavo vertikalūs akcentai, smailiaarkės angos, arkatūros (pavyzdžiui, Jurbarko Švč. Trejybės, Švėkšnos Šv. apaštalo Jokūbo ar Žiobiškio Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia).

Gotikinės bažnyčios pasižymėjo išskirtiniu plytų rišimo metodu, dominuojančiomis vertikaliomis linijomis, smailiomis arkomis, sienomis su kontraforsais, bokšteliais, įvairių dydžių nišomis ir skliautais. Pirmosios gotikinės bažnyčios Lietuvoje pasižymėjo nesudėtinga fasadų kompozicija (Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčia). Gotikinė buvo ir Vytauto Didžiojo statyta Vilniaus katedra XV a. pradžioje. Jankevičienė pastebi, kad etninėje

²⁶ Nijolė Lukšionytė, „Istorizmas Lietuvos architektūroje“, in: <https://www.vle.lt/straipsnis/istorizmas-lietuvos-architekturoje/>, (2023-03-19).

Lietuvoje buvo paplitę du gotikinių bažnyčių tūrio sprendimai – trinavis halinis ir vienanavis²⁷. Savo architektūra ir menine verte išsiskiria Šv. Onos ir Bernardinų vėlyvosios gotikos ansamblis Vilniuje.

Renesansinės bažnyčios pasižymėjo naujais konstrukciniais sprendimais (pavyzdžiui, kupolas, pusapskritės ir segmentinės arkos, atikas), tinkuotomis bažnyčių sienomis. Bažnyčių išorės dekoracijos ramios ir saikingos, būdingos tiesios ir statiškos linijos. Žinomiausios renesansinės bažnyčios Lietuvoje yra Šv. Stepono bažnyčia Vilniuje (1600), Videniškių Šv. Lauryno bažnyčia (1620), Skarulių Šv. Onos bažnyčia (1622), Šiaulių Šv. Petro ir Pauliaus katedra (1625).

Barokinio stiliaus klestėjimą Lietuvoje lėmė tiek prieš reformaciją kovojusios Katalikų Bažnyčios sustiprėjimas, tiek vienuolių plėtra²⁸. Barokinių bažnyčių architektūra, lyginant su renesansine, buvo dinamiškesnė ir didingesnė. Architektūriniai sprendiniai sudėtingesni ir įmantresni, gausiai naudotos įvairios puošybos detalės. Šio stiliaus siekis buvo sužadinti jausmus, išryškinti dramatismo, teatrališkumo ir veržlaus reprezentatyvumo elementus. Barokinei architektūrai būdingas ansambliskumas (pavyzdžiui, Pažaislio, Tytuvėnų vienuolynų ansambliai). Tradiciškai Barokas Lietuvoje skirstomas į ankstyvąjį (1600–1650), brandųjį (1650–1695) ir vėlyvąjį (1695–1790) laikotarpius. Ankstyvajam periodui galime priskirti Šv. Kazimiero, Visų Šventųjų ir Šv. Teresės bažnyčias Vilniuje. 1633 m. buvo pastatyta ir barokinė Tytuvėnų bažnyčia (konsekruta 1635 m.), tačiau jos renesansinis ir ankstyvojo baroko fasadas XVIII a. antroje pusėje buvo pakeistas vėlyvojo baroko formomis. Brandžiajam baroko laikotarpiui galime priskirti 7 Lietuvos bažnyčias: Raseinių Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų (pastatyta 1663 m., turi ir renesansinių bruožų), Jiezno Šv. arkangelo Mykolo ir Jono Krikštytojo (1670), Pažaislio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo pas Elžbietą (1674), Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo (1675), Kauno Šv. Kryžiaus (karmelitų, 1685–1700), Kauno Švč. Sakramento (buvusi Dievo Kūno bažnyčia, 1690), Varnių Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia (1691). Apytalaukio Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčia (XVII a. pabaiga) turi tiek barokinių, tiek renesansinių bruožų. Visas kitas barokines Lietuvos bažnyčias galime priskirti vėlyvajam laikotarpiui. XIX a. pastatytos 3 barokinės bažnyčios

²⁷ Algė Jankevičienė, „Stilių sąveika Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sakralinėje architektūroje“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 26: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gotika: Sakralinė architektūra ir dailė*, Vilnius, 2002, p. 9.

²⁸ Birutė Rūta Vitkauskienė, „Barokas Lietuvos architektūroje“, in: <https://www.vle.lt/straipsnis/barokas-lietuvos-architekturoje/>, (2023-03-29).

(Dotnuvos Viešpaties apreiškimo, Pumpėnų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ir Rukainių Šv. arkangelo Mykolo) jau turi ir klasicizmui būdingų bruožų.

Klasicizmas asocijuojasi su antikinės architektūros principais, tokiais kaip harmonija ir proporcingumas, paprastumas ir aiškumas, monumentalumas. Bažnyčių pastatai su portikais labiausiai reprezentuoja šį stilių. Garsiausia klasicistinė bažnyčia Lietuvoje yra Vilniaus arkikatedra bazilika (1801), būdingos stiliaus savybės itin atsiskleidžia Mielagėnų Šv. Jono Krikštytojo, Čiobiškio Šv. Jono Krikštytojo, Mickūnų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Pabaisko Švč. Trejybės, Taujėnų Šv. Kryžiaus Išaukštinimo bažnyčiose. Portiką (atvirą priangį su kolonomis) turi 16 klasicizmo stiliui priskiriamų Lietuvos bažnyčių. 7 bažnyčios turi portiką su šešiomis kolonomis, 8 – su keturiomis, o Garliavos Švč. Trejybės bažnyčia pasižymi nedideliu portiku su dvejomis kolonomis. Portikus taip pat turi 3 iš aštuonių neoklasicizmo stiliui priskiriamų bažnyčių.

Kito architektūrinio stiliaus kategorijai priskirtos bažnyčios, kurių stilių sunku vienareikšmiškai apibūdinti. Nemaža dalis šiai kategorijai priskirtų bažnyčių yra stačiakampio plano, vienabokštės, pagrindinis stogas – nuolaidus dvišlaitis (pavyzdžiui, Balingrado Dievo Apvaizdos, Raudonės Švč. Jėzaus Širdies, Priekulės Šv. Antano Paduviečio, Lėno Šv. Antano Paduviečio bažnyčios). Kai kurias šiai kategorijai priskirtas bažnyčias galima apibūdinti kaip liaudies architektūros formų (pavyzdžiui, Žarėnų Šv. Mikalojaus bažnyčia). Į šią kategoriją taip pat patenka kitos paskirties pastatuose įrengtos bažnyčios (pavyzdžiui, Saločių Šv. Juozapo, Virbalio Šv. Arkangelo Mykolo, Patašinės Šv. Kryžiaus, Roku Šv. Antano Paduviečio ir kt.). Autoriaus duomenimis, 1941–2020 m. laikotarpiu nuo karo ar gaisrų buvo sunaikintos 76 bažnyčios, kai kuriose vietovėse bažnyčios veikė laikinai ar iki šiol veikia įrengtos įvairios paskirties pastatuose, kurie ne kartą buvo rekonstruoti. Iš viso šiai kategorijai priskirta 19 bažnyčių, kurios daugiausia po Antrojo pasaulinio karo buvo įrengtos kituose mūriniuose pastatuose. Kita dalis (4) šios kategorijos bažnyčių buvo pertvarkytos iš cerkvių (pavyzdžiui, Surdegio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Alytaus Šv. Kazimiero, Vilkaviškio Šv. Kryžiaus, Vilūnų Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus), o Aukštadvario Šv. Domininko ir Kolainių Švč. Mergelės Marijos Karmelio kalno karalienės katalikų bažnyčios buvo paverstos cerkvėmis, o vėliau vėl gražintos katalikams. Šiai kategorijai taip pat priskirta romantinio stiliaus Darbėnų Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia. Iš viso 12 šios kategorijos bažnyčių pastatytos ar įrengtos po 1990 m., kai kurios jų, pavyzdžiui, atstatytoji Sintautų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, turi būdingų senųjų stilių bruožų.

Architekto Stasio Kudoko tarpukariu suprojektuotą naująją Pažerų Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią, kuri buvo baigta statyti ir pašventinta 1997 m., taip pat galima būtų priskirti ir racionalizmo ar modernizmo kategorijai.

Šiuolaikinio architektūrinio stiliaus bažnyčioms priskirtos 56 mūrinės bažnyčios, pastatytos po 1990 m. Bažnyčios pasižymi įvairiais architektūriniais sprendimais, kai kuriais atvejais bažnyčios pastate dominuoja jos bokštas (pavyzdžiui, Jokūbavo Švč. Mergelės Marijos bažnyčia, Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčia) ar bokštai (Kaltinėnų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia, Pilviškių Švč. Trejybės bažnyčia). Šiai kategorijai taip pat priskirta postmoderno stiliaus Klaipėdos Šv. Juozapo Darbininko bažnyčia.

Lentelėje Nr. 3 pateikiami pagrindinių architektūrinių stilių mūrinių bažnyčių pastatymo metai, fasado ypatumai, pirmoji ir vėliausiai pastatyta konkrečiam architektūriniam stiliui priskirtina bažnyčia. Lentelėje į analizę įtrauktos ne tik veikiančios, bet ir neveikiančios bažnyčios, taip pat bažnyčios, kurios naudojamos kaip kultūrinės paskirties pastatai, Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia (iš viso 456 bažnyčios). Į analizę neįtrauktos 3 evangelikams liuteronams priklausančios bažnyčios, kuriose vyksta katalikų pamaldos.

Medinės bažnyčios Lietuvoje gana įvairios. Dažniausiai jos stačiakampės, vienanavės arba trinavės, kryžminės arba daugiakampio plano. Medinės bažnyčios dažniausiai yra liaudies architektūros formų, tačiau nemažą dalį medinių bažnyčių galime priskirti ir europietiškiems architektūriniam stiliams. Pavyzdžiui, barokiniam stiliui galime priskirti Prienuų Kristaus Apsireiškimo bažnyčią (1750), Tabariškių Šv. Arkangelo bažnyčią (1770), klasicistinio stiliaus yra Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo (1796), Stakių Šv. Antano Paduviečio (1821), Anciškio Šv. apaštalo evangelisto Mato (1846 m. statyta bažnyčia turi ir romantizmui būdingų bruožų) bažnyčios. Neogotikinės yra Eržvilko Šv. Jurgio (1855), Nemajūnų Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus (1877), Salų Šv. Kryžiaus (1888), Medingėnų Švč. Trejybės (1902), Pajstrio Švč. Mergelės Marijos Globos (1910), Švedriškės Šv. Jono Krikštytojo (1934), Alėjų Švč. Trejybės (1939) bažnyčios. Neobarokui galime priskirti Kartenos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (1875), Dūkšto Šv. Stanislovo Kostkos (1936) bažnyčias.

Jankevičienė pastebi, kad bažnyčių architektūros liaudiškumas ir profesionalumas priklausė nuo fundatorių, etninių tradicijų regionuose, vyravusios kultūros²⁹. Ji skaičiuoja liaudiškąsias ir stilines bažnyčias. Pavyzdžiui,

²⁹ Algė Jankevičienė, *op. cit.*, p. 24.

3 lentelė. Mūrinių bažnyčių architektūrinis stilius

Architektūrinis stilius	Išlikusių bažnyčių Lietuvoje pastatymo metai (pirmoji – vėliausia)	Fasadas, spalvos	Pirmoji ir vėliausia pastatytos bažnyčios, kitos pastabos
Gotika	XIV–XVI a. (1578)	9 iš 13 bažnyčių yra raudonų plytų mūro	Daugiausia gotikinių bažnyčių po penkias išliko Vilniuje ir Kaune. Taip pat priskiriamos Kėdainių Šv. Jurgio, senoji Zapyškio Šv. Jono ir Vyžuonų Šv. Jurgio bažnyčios. Pirmoji Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčia, vėliausia Zapyškio Šv. Jono bažnyčia. Šiai kategorijai priskiriama Vyžuonų bažnyčia kapitališkai sutvarkyta ir atstatyta buvo 1811 m.
Barokas	1618–1823	Vyrauja šviesios fasado spalvos: balta, smėlio, gelsva, kreminė, rožinė	Daugiausia barokinių bažnyčių 18 (iš 47) yra Vilniuje. Pirmoji 1618 m. pastatyta Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčia. Šiai kategorijai priskiriama Rūkainių Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia pastatyta 1823 m.
Renesansas	1520–1745	Daugiausia šviesios fasado spalvos: balta ir gelsva	Simno bažnyčia yra pirmoji renesanso stiliaus bažnyčia Lietuvoje, be to, ji vienintelė kryžminio plano renesansinė bažnyčia Lietuvoje. Vėliausia Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės sutvarkyta ir konsekruota 1745 m. (statyta 1593 m., atstatyta po 1690 m. gaisro).
Klasicizmas	1789–1859	Dažnos stačiakampės bažnyčios su portiku, įvairios spalvos	Pirmoji klasicizmo stiliaus pastatyta bažnyčia Lietuvoje yra Pašilės Šv. Barbaros bažnyčia (pastatyta 1789 m., pašventinta 1791 m.). Vėliausia Labūnavos Dievo Apvaizdos bažnyčia. Apvalios formos yra Sudervės ir Kalvių bažnyčios.
Istorizmas	1837–1998	Dideli pastatai, stilizuotos ankstesnų stilių formos, įvairios spalvos	1837 m. Turgeliuose pastatytoje bažnyčioje susipina neobaroko ir klasicizmo stiliai. Istorinė yra 1998 m. atstatyta Vilkaviškio katedra.
Neoklasicizmas	1892–1991	4 iš 9 vyrauja akmenų mūras	Pirmoji – Traupio Šv. Onos, vėliausia – Kiaunorių Šv. Juozapo bažnyčia. Ukmergės Šv. apaštalų Petro ir Povilo pastatyta 1820 m., padidinta 1931 m.

Neobarokas	1824–1938	Vyraujanti spalva balta, taip pat kitos šviesios spalvos	Pirmoji neobarokinė bažnyčia yra Marijampolės Šv. arkangelo Mykolo mažoji bazilika, pastatyta 1824 m. 1938 m. pastatyta modernizuotų barokinių formų Palendrių Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos bažnyčia.
Neoromaninis	1847–1943	Vyrauja akmenų mūras, raudonų plytų mūras ir balta spalva	Pirmoji – Skuodo Švč. Trejybės, vėliausia – Kvėdamos Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia.
Neorenesansas	1827–1933	Vyrauja šviesios spalvos: balta, gelsva ir rožinė	Pirmoji – Skaistgirio molinė bažnyčia, pastatyta 1827 m. (ar 1838 m.), vėliausia – Išlaužo bažnyčia, pastatyta 1933 m.
Neobizantika	1863–1919	Pertvarkytos iš cerkvių, įvairios spalvos	Priskirtos Ukmergės Švč. Trejybės (pajorų) bažnyčia, pastatyta 1863 m., Marijampolės Šv. Vincento Pauliečio, Šiaulių Šv. Jurgio ir Kauno Šv. arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčios (pastatyta 1893 m., pertvarkyta 1919 m.).
Neogotika	1850–1939	Didžioji dalis raudonų plytų mūro	36 iš 61 pastatytos 1901–1914 m. Pirmoji Gižų Šv. Antano Paduviečio bažnyčia, vėliausia Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčia (1939 m.).
Modernizmas	1934–1940	Kreminė, balta, smėlio ir pilka spalvos	Pirmoji Kauno Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia, pastatyta 1934 m., vėliausia – Kauno Kristaus Prisikėlimo bažnyčia, pastatyta 1940 m., sutvarkyta atgavus Nepriklausomybę, pašventinta 2004 m. 4 iš 7 yra Kaune, 2 Šiauliuose ir 1 Panevėžyje.
Dviejų stilių	1409–1940	Įvairios spalvos, du pagrindiniai architektūriniai stiliai	1409 m. statytoje Trakų Švč. Mergelės Marijos bažnyčioje šiuo metu vyrauja klasicistinis ir barokinis stilius, 1940 m. statytoje Šakių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje vyrauja modernizmas ir renesansas.
Šiuolaikinis	1992–2023	Vyrauja pilka, balta, raudonų plytų mūro spalvos	Bažnyčios pastatytos atgavus Nepriklausomybę. Pirmoji priskirta Gargždų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia, vėliausios Vilniaus Šv. Juozapo bažnyčia (Šv. Mišios aukojamos šalia esančioje koplyčioje).
Kita	1584–2013	Įvairi architektūra ir fasadų spalvos	Pirmoji priskirta yra Seirijų Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės (turinti renesanso ir klasicizmo bruožų), vėliausia – Endriejavo Šv. apaštalo Andriejaus bažnyčios.

iš 43 jos suskaičiuotų XVIII a. antros pusės sakralinių pastatų, 12 priskiria stilinėms bažnyčioms, iš 130 bažnyčių, statytų 1795–1918 m., 63 priskiria liaudiškosioms bažnyčioms³⁰.

Klasikiniais architektūriniais stiliams galima priskirti ir kai kurias mūrines koplyčias. Barokinė yra Panerių Šv. Jėzaus Nukryžiuotojo koplyčia, romantizmui galime priskirti Rodų (Panevėžio r.), Plungės Visų Šventųjų (kapinių) koplyčias, romantizmui ir neogotikai priskiriame Bukaučiškių koplyčią Alytaus rajone. Nemažai yra išlikusių neogotikinių koplyčių, pavyzdžiui, Joskaudų Erškėtyno šaltinio, Žvainių Gaidžio, Palangos Birutės kalno, Ylakių Šv. Roko Išpažinėjo, Alvito Gauronskių, Trakų Vokės Švč. Mergelės Marijos koplyčios. Istoristinė taip pat yra ir Milvydžių Šv. Martinijono koplyčia. Klasicistinės yra Niurkonių Šv. Aloyzo ir Skuolių Šv. Antano Paduviečio koplyčios. Modernizmo stiliui galime priskirti Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo koplyčią, o šiuolaikinės architektūros pavyzdys būtų Kryžių Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės koplyčia.

Kai kuriais atvejais klasikiniiais architektūriniais stiliais pasižymi ir mūrinės mauzoliejinės koplyčios bei koplytėlės, kurios į mūsų analizuojamą duomenų rinkinį nėra įtrauktos. Šių koplyčių pagrindinė funkcija yra memorialinė ir jos netarnauja kaip religinių apeigų atlikimo vieta³¹. Barokinė Suzinų mauzoliejinė koplyčia yra Vilniuje, klasicistinės yra Šėtos kapinių ir Daumantiškių koplyčios. Raguvėlės koplyčią galime priskirti romantizmo neogotikos stiliui, Rasų kapinių Raduškevičių koplyčią Vilniuje ir Tiškevičių šeimos koplyčią-mauzoliejų Kretingoje – neogotikai, Punžionių Konaževskių šeimos koplyčią – eklektikai ir neoklasicizmui. Rotondinio plano su priangiu yra Turgelių kapinių koplyčia, o stilių įvairove pasižymi Rietavo Oginskių koplyčia-mauzoliejus.

Medinių koplyčių architektūrinius ypatumus išsamiai tyrinėjo Jankevičienė. Pasak jos, dauguma XVII–XVIII a. medinių koplyčių buvo nedidelės, stačiakampės, su trisiene apside ir viename šone išsikišusia mažute zakristija. Koplyčios dažniausiai buvo dengtos dvišlaičiais ar trišlaičiais šiaudų, malksnų ar lentų stogais, ant kraigo vienas ar du kryžiai³². Pasitaikydavo ir didesnių medinių koplyčių, pavyzdžiui, Rozalimo kapinių, Skurbutėnų ar Palaukių. Daugumos medinių koplyčių architektūrinį stilių galima apibū-

³⁰ *Ibid.*, p. 24, 104.

³¹ Darius Liutikas, *op. cit.*, p. 315–316.

³² Algė Jankevičienė, *op. cit.*, p. 247.

dinti kaip liaudišką, tačiau pasitaikydavo ir kai kurių kitų stilių detalių, pavyzdžiui, barokiniai bokšteliai (Laukuvos kapinių koplyčia) ar portikai (Viesų, Luokės, Šačių kapinių, Švėkšnos kapinių koplyčios). Minėtinos ir daugiakampės medinės koplyčios, pavyzdžiui, aštuoniakampės Kernavės, Kaltinėnų, Uoginių, Kulių kapinių koplyčios, šešiakampė Antanavo dvaro koplyčia.

Bažnyčių ir koplyčių fasadų spalvos ir medžiagos. Lietuvos bažnyčių fasaduose naudojamos įvairios spalvos. Tiek medinių bažnyčių, kurių fasadai gali būti nudažomi arba ne, tiek mūrinių bažnyčių, kurių fasadai padengiami spalviniu tinku arba paliekama pirminė medžiaga (plytų ar akmenų mūras), spalva ir faktūra sustiprina erdvinę pastato kompoziciją ir vizualinį jo vaidmenį. Kiekviena spalva tradiciškai simbolizuoja tam tikrą reikšmę³³. Apibendrintos jų reikšmės pateikiamos lentelėje Nr. 4. Lietuvos mūrinių ir medinių bažnyčių ir koplyčių fasadų spalvos pateikiamos lentelėje Nr. 5.

4 lentelė. Spalvų reikšmės Katalikų Bažnyčioje

Spalva	Reikšmė liturgijoje	Kitos reikšmės krikščionybėje
Balta	Džiaugsmo, šviesos ir tyrumo spalva. Naudojama per Velykų ir Kalėdų šventes, taip pat per šventes, skirtas Viešpačiui, Švč. Mergelei Marijai, angelams ir šventiesiems, kurie nebuvo nukankinti, krikšto, vestuvių ceremonijas. Popiežiaus kasdieninis apdaras yra baltos spalvos. Naudojama šventinimų ir laiminimų metu.	Taip pat simbolizuoja šventumą. Šv. Rašte vyriausiajam kunigui (Aronui) liepiama apsivilkti šventą lininę tuniką (<i>Kun 6, 4; 32</i>). Dievas sėdi baltame soste ir baltais drabužiais (<i>Dan 7, 9; Apr 20, 11</i>), kaip ir Kristus Atsimainymo metu (<i>Mt 28, 2–3</i>) ar septyni angelai (<i>Apr 15, 6</i>).
Sidabro		Sidabras simbolizuoja sielos apšvalymą (<i>Ps 66, 10</i>). Kartais naudojama kaip pakaitalas baltai spalvai.
Geltona		Simbolizuoja šviesą, Dievo buvimą. Tai taip pat yra atsinaujinimo ir vilties, Jėzaus prisikėlimo spalva. Ji dažnai naudojama kaip alternatyva aukso spalvai.

³³ Josephine Marie A. Eke, „Language and Symbolic Arts: Religious Adornments, Arts and Meaning in the Catholic Church Liturgy“, <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=102564>, (2023-04-29).

Aukso	Liturgijoje naudojama kartu su balta spalva.	Simbolizuoja saulę, taip pat dieviškąjį apšvietimą, grynumą, nemirtingumą ir išmintį. Krikščioniškoje tradicijoje tai tyrumo, dieviškumo ir karališkumo spalva. Rytų ortodoksijoje auksas reiškia tobulumą ir dangaus šviesą. Nurodo į tai, kas yra brangu ir vertinga.
Rožinė	Laukimo spalva. Naudojama trečiąjį Advento sekmadienį ir ketvirtąjį Gavėnios sekmadienį.	Džiaugsmo spalva.
Raudona	Pasiukojimo, kankinių kraujo, aukos spalva. Naudojama per Sekmines, Didįjį Penktadienį, Verbų sekmadienį, iškilmes apaštalams ir kankiniams atminti, sutvirtinimo sakramento apeigose.	Spalvai suteikiamos teigiamos ir neigiamos prasmės. Raudona simbolizuoja paaukotą Kristaus kraują ir kankinių kraują (2 Kar 3, 22–23), nuodėmę (Iz 1, 18), gašlumą ir aistrą, karą ir ugnį. Apreiškimo knygoje raudona yra šėtono, žvėries spalva (Apr 12, 3; Apr 17, 3). Kardinolų raudoni rūbai primena kankinių kraują. Teigiamos prasmės: gyvenimo, Dievo meilės, šilumos spalva.
Violetinė	Pasiruošimo atgailai, skausmo ir liūdesio spalva. Naudojama per Adventą ir Gavėnią, gedulingas pamaldas, Atgailos (naudojama klausant išpažinčių) ir ligonių patepimo sakramentų apeigas.	Simbolizuoja kokybišką darbą (Pat 31, 22) ir dažnai siejama su valdovais ar aukštais valdininkais (Ts 8, 26). Karališka spalva.
Ryškiai mėlyna		Simbolizuoja dangų, begalybę, dvasinę meilę, tiesą, pastovumą ir ištikimybę. Švč. Mergelė Marija (Dangaus Karalienė) dažnai vaizduojama vilkinti mėlynus drabužius.
Žalia	Vilties, gyvenimo, išganymo ir augimo spalva. Naudojama kasdieniniame laike, šiokiadienių Šv. Mišiose.	Šv. Dvasios ir amžinojo gyvenimo spalva.
Alyvuogių		Kartais naudojama eiliniu laiku.
Ruda		Tai negyvos spalvos, pelenų spalvos, dažnai naudojamos vienuolynuose. Simbolizuoja skurdą, sielvartą, gedulą, atgailą ir nuolankumą.
Pilka		
Juoda	Gedulo ir sielvarto spalva. Naudojama per gedulingas pamaldas.	Gedulo ir sielvarto spalva (Iz 50, 3; Jer 4, 28). Siejama su iškilmingumu, neigimu, liguistumu ir mirtimi. Tai grėsminga spalva, nes ji simbolizuoja nežinomybę, toks bruožas būdingas ir mirčiai. Juoda spalva naudojama gedulo metu.

5 lentelė. Lietuvos medinių ir mūrinių bažnyčių ir koplyčių fasado spalvos

Fasado spalva	Bažnyčių skaičius			Koplyčių skaičius		
	Medinės	Mūrinės	Iš viso	Medinės	Mūrinės	Iš viso
Geltona	86	12	98	33	3	36
Ruda	37	4	41	36	1	38
Smėlio	35	22	57	13	1	14
Smėlio ir kita spalva	–	5	5	–	–	–
Gelsva	31	31	63	8	4	12
Pilka	23	31	54	23	8	32
Kreminė	12	8	20	–	–	–
Balta	12	115	126	5	28	31
Balta ir kita spalva	–	6	6	–	1	1
Oranžinė	9	–	9	5	1	6
Žalia	9	–	9	9	–	9
Dvi spalvos	5	6	11	3	–	3
Vyšninė	4	–	4	1	1	2
Žalsva	4	1	5	3	–	3
Rožinė	3	4	7	2	1	3
Raudona	2	2	4	1	–	1
Melsva	1	–	1	1	1	2
Melsvai pilka	1	–	1	–	–	–
Spalvotos fasado medžiagos						
Akmenų mūras	–	27	27	–	20	20
Akmenų mūras ir balta	–	25	25	–	4	4
Akmenų mūras ir raudonų plytų mūras	–	22	22	–	3	3
Akmenų mūras ir kita spalva	–	5	5	–	3	3
Raudonų plytų mūras	–	84	84	–	17	17
Raudonų plytų mūras ir kita spalva	–	16	16	–	2	2
Geltonų plytų mūras	–	16	16	–	1	1
Dviejų spalvų plytų mūras	–	5	5	–	–	–
Baltų plytų mūras	–	4	4	–	3	3

Plytų mūras ir kiti spalvų deriniai	–	3	3	–	1	1
Vyšinių plytų mūras	–	1	1	–	–	–
Tamsiai geltonų plytų mūras	–	1	1	–	–	–
Iš viso	274	456	730	143	104	247

Medinės bažnyčios Lietuvoje dažniausiai nudažomos geltona, ruda, smėlio ir gelsva spalvomis (189 iš 274 bažnyčių). Mūrinių bažnyčių vyraujanti spalva yra balta, pilka (kartais tai statybinių medžiagų, tokių kaip betono luitai, spalva) ir gelsva (177 iš 456 bažnyčių). Baltos spalvos mūrinės bažnyčios populiarios buvo visais amžiais, iš 115 bažnyčių 2 yra pastatytos XVI a., 13 – XVII a., 16 – XVIII a., 36 – XIX a. ir 41 – XX a. Dar 7 baltos mūrinės bažnyčios pastatytos po 2001 m. 17 iš 31 pilkos spalvos mūrinių bažnyčių yra pastatytos po 1989 m. Taip pat nemažai bažnyčių yra plytų mūro spalvų (daugiausia raudonų plytų – 84), akmenų mūro, akmenų mūro su balto tinko intarpais bei akmenų ir raudonų plytų mūro.

Medinių koplyčių vyraujančios fasado spalvos panašios į bažnyčių. Didžioji dalis (105 iš 143) koplyčių yra rudos, geltonos, pilkos ir smėlio spalvos. Dažniausiai pasitaikančios mūrinės koplyčios (65 iš 104) yra akmenų mūro, raudonų plytų mūro, taip pat nutinkuotos balta spalva. Čia verta atkreipti dėmesį, kad kai kurios medinės koplyčios yra tiesiog senų medžio rąstų ar lentų spalvos, priskiriamos rudai ar pilkai spalvų kategorijai (pavyzdžiui, 2021 m. tokios buvo Žiliškių kapinių, Pakutuvėnų kapinių, Parausių, Kernavės, Stalorių, Geidžių, Kardokų koplyčios). 2021 m. nudažyta Purpliu koplyčia iš senų lentų pilkos įgavo baltą spalvą. 2021 m. taip pat sutvarkyta ir šviesią baltą spalvą įgavo Pikelių kapinių koplyčia.

Mūrinių bažnyčių spalvotų fasado medžiagų naudojimas tiesiogiai koreliuoja su architektūriniu stiliumi ir pastatymo laikotarpiu. Pavyzdžiui, iš 80 akmenų mūro, akmenų mūro su balto fasado tinko intarpais ir akmenų bei raudonų plytų mūro bažnyčių (į šį skaičių taip pat įskaičiuota ir Dotnavos bažnyčia, pastatyta iš raudonų plytų ir akmenų mūro bei turinti tinkuotus baltos spalvos bokštus) 72 pastatytos 1803–1939 m. laikotarpiu. Tinkuotų akmenų mūro Šakynos Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia pastatyta 1790 m., o Kairių Švč. Mergelės Marijos, Belaisvių Vaduotojos bažnyčia pastatyta 1792 m. Akmenų mūro ir balto tinko Kiaunorių Šv. Juozapo bažnyčia pastatyta 1991 m., o mūrinė Nemakščių bažnyčia, kurios išorės

apdailai naudotas akmenų mūro ir balto tinko derinys, pastatyta 2001 m. Dekoratyvinės raudonos plytos panaudotos Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčios apdailai.

Iš 100 raudonų plytų mūro ir raudonų plytų mūro ir kitos spalvos bažnyčių 12 priskiriame gotikos periodui, o absoliuti jų dauguma (75) pastatyta 1854–1942 m. laikotarpiu. 1881–1914 m. pastatytos 47 tokios bažnyčios, priskiriamos istoristiniam ir/ar neogotikiniam architektūros stiliui. 13 iš 16 geltonų plytų mūro bažnyčių pastatytos 1902–1931 m. laikotarpiu. Visos jos yra istoristinio, neogotikinio ar neobarokinio stiliaus. Neogotikinė yra ir tamsiai geltonų plytų Kazitiškio Šv. vyskupo Stanislovo bažnyčia, pastatyta 1908 m.

Kaip matyti, Lietuvoje neturime juodų, ryškiai mėlynų ir violetinių katalikų bažnyčių fasadų. Mėlynos spalvos fasadų yra kai kurios stačiatikių cerkvės, pavyzdžiui, Druskininkų Dievo Motinos ikonos „Visų liūdinčiųjų džiaugsmas“ cerkvė, Panevėžio Viešpaties Prisikėlimo cerkvė. Juodos fasado spalvos bažnyčių yra Islandijoje. Garsiausias juodos spalvos bažnyčios pastatas yra Búðakirkja, priklausanti Islandijos Liuteronų Bažnyčiai.

Bažnyčių ir koplyčių fasadų spalvos nėra pastovios. Keičiasi tiek medinių, tiek mūrinių bažnyčių fasadų spalvos. Pavyzdžiui, 2019 m. į gelsvą spalvą perdažytas Vilniaus Šv. arkangelo Rapolo bažnyčios fasadas, iki tol pusė fasado buvo rožinės spalvos, pusė gelsvos. Vilniaus Aušros vartų koplyčia nepriklausomybės atgavimą pasitikusi gelsvos spalvos, vėliau perdažyta į melsvą spalvą. Vilniaus Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo bažnyčia nudažyta tamsiai raudona spalva, vadinama „Pompėjos raudona“ (2017). Tokia buvo autentiška šios bažnyčios spalva. Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčios fasadai po 2020–2022 m. rekonstrukcijos įgavo raudonos ochros spalvą. Neveikianti renesansinė Šv. Stepono bažnyčia po restauracijos 2017 m. padengta pelenų spalvos sgrafito ornamentiniu frizu. Simno Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia 2010 m. buvo perdažyta iš baltos į gelsvai rusvą spalvą. Medinė Degučių Šv. Vincento Ferero bažnyčia naują geltoną spalvą įgavo 2011 m., o medinė Veiviržėnų bažnyčia iš gelsvos spalvos 2021 m. atnaujinta į baltą. 2022 m. lapkričio mėn. atidengtas ir pašventintas naujas mozaikinis Klaipėdos Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčios fasadas. Fasadas pasipuošė mozaika „Švč. Mergelė Marija – visų šventųjų ir ligonių globėja“.

Bažnyčių ir koplyčių bokštai ir bokšteliai. Bažnyčių bokštai yra vienas iš labiausiai atpažįstamų sakralinės architektūros simbolių. Pirmieji bažnyčių bokštai, kokius įsivaizduojame šiandien, pirmiausia buvo sukonstruoti

vėlyvaisiais Viduramžiais romaninio stiliaus katedrose ir vienuolynuose³⁴. Bažnyčių bokštai tapo vizualiniais vietovių atpažinimo ženklais, juose įtaisytų varpų skambėjimas kvietė maldai ir garsu žymėjo krikščionių bendruomenių teritorijas. Dažniausiai bokštai buvo statomi taip, kad teiktų didžiausią vizualinį įspūdį parapijiečiams ir gyvenamosios vietovės svečiams. Manoma, kad bažnyčių bokštai taip pat simboliškai sumažina atstumą tarp žmonių ir Dievo³⁵.

Mūsų tyrime prie bokštų priskiriami įvairių formų už bažnyčios stogą aukštesni statiniai, kurie dažniausiai yra neatskiriama bažnyčios sienos dalis. Žemesni už bažnyčios stogą bokštų statiniai (pavyzdžiui, Linkuvos bažnyčioje) šiame tyrime priskirti pagrindiniam bažnyčios pastatui. Prie bokštelių priskiriami pinakliai (fialos), kurie būdingi gotikinei ir istoristinei architektūrai, taip pat įvairūs kiti nedidelio aukščio bokšteliai, sukonstruoti ant stogo ir kurių konstrukciją dažniausiai vainikuoja kryžius. Laiptuoti frontonai su įvairiais stogeliais, taip pat vienašlaičiai ar dvišlaičiai kontraforsų stogeliai šiame kontekste bokšteliams nepriskiriami. Bokšteliams taip pat nepriskiriami ant stogo tiesiog esantys kryžiai, tačiau priskiriami bokštelio formą turintys metaliniai dariniai, dažniausiai užsibaigiantys kryžiais.

Istoristinių bažnyčių dvibokštis fasadas buvo simetriškas, bažnyčių kampuose iškilę bokštai buvo suskaidyti į tarpsnius, o bokšto viršūnę vainikavo smailė. Vienabokščių bažnyčių bokštai galėjo būti tiek fasado viduryje (simetriškas išdėstymas), tiek viename iš šonų (asimetriškas išdėstymas). Lietuvos barokinės bažnyčios dažniausiai yra dvibokštės, tačiau yra ir vienabokščių bei bebokščių bažnyčių.

Daugiausia Lietuvoje yra vienabokščių mūrinių (197) ir bebokščių medinių (126) bažnyčių. Iš bebokščių mūrinių bažnyčių daugiausia – 9 bokštelius – turi Pamūšio Šv. Antano Paduviečio bažnyčia, po 4 bokštelius turi Gegužinės Viešpaties Apreiškimo, Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, Senujų Trakų Viešpaties Apreiškimo ir Kauno Švč. Trejybės (seminarijos) bažnyčios. Pastaroji bažnyčia turi prie šono prigludusį varpinės bokštą, kuriame įrengtos pagrindinės durys į bažnyčią. Šis bokštas yra žemesnis už bažnyčios navų stogą. Po 3 bokštelius turi Skardupių Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos ir Panevėžiuko Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčios. Po 3 bokštelius turi medinės bebokštės Lauksodžio Šv. Aloyzo,

³⁴ Denis R. McNamara, *How to Read Churches: A Crash Course in Ecclesiastical Architecture*, New York: Rizzoli, 2011, p. 246.

³⁵ Rudy Trisno, Fermanto Lianto, *op. cit.*, p. 845.

Gintališkės Šv. apaštalo evangelisto Mato ir Ilguvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios, 4 bokštelių turi Alytaus medinė Šv. Angelų Sargų bažnyčia, o po 5 medinės kryžiaus plano Surviliškio Nukryžiuotojo Jėzaus ir Sedos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios.

Medinės bažnyčios nepasižymi bokštelių gausa. 3 bokštelių turi dvibokštė medinė Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčia, 4 – Prienų Kristaus Apsireiškimo bažnyčia. Vieną bokštą ir keturis mažesnius bokštelių turi keturios medinės kryžiaus plano bažnyčios: Liolių Šv. apaštalo Simono ir Judo Tado, Tryškių Švč. Trejybės, Šimkaičių Šv. vyskupo Martyno, Kalnalio Šv. Lauryno ir Kyburių Švč. Mergelės Marijos Angeliškosios bažnyčios.

3 bokštus turinčių bažnyčių Lietuvoje nėra daug. Prie tokių galime priskirti Suginčių Šv. Kryžiaus atradimo ir Alėjų Švč. Trejybės medines bažnyčias. Mūrinės tribokštės bažnyčios – tai kupolo bokštą ir dar 2 šoninius bokštus turinčios bažnyčios, tokios kaip Vilniaus Šv. apaštalo Petro ir Povilo ar Utenos Kristaus Žengimo į Dangų bažnyčios. Vienintelė 7 bokštų bažnyčia – tai Elektrėnų Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės bažnyčia, kurios priekyje 6 vertikalūs sudvigubinti bokštai, o per vidurį stačiakampė arka.

Tribokštėms bažnyčioms kartais priskiriamos ir medinė Rudiškių Šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo bei Antalieptės Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčios. Šiame darbe tai atitinkamai vienbokštė su 2 šoniniais bokšteliais ir dvibokštė su vienu bokšteliumi bažnyčios.

Bokštelių identifikavimas gana sudėtingas uždavinys. Pavyzdžiui, kai kurie šaltiniai priskiria Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčiai 2 žemus bokštus ir 6 bokštelių. Kita vertus, minimus bokštelių galime priskirti laiptuoto frontono parapetams, o ant stogo yra dar 4 kiti įvairių formų bokšteliai, 3 iš kurių pasidabinę kryžiais. Betygalos Šv. Mikalojaus bažnyčios varpinė gali būti prilyginta bokštui, nes yra pastatyta šalia bažnyčios, su ja sujungta vienos arkos atvira galerija su baliustrada. 2 šoniniai piliastrai užbaigti ant stogo esančiomis vazomis.

Kai kurios vienbokštės ar dvibokštės istorinio stiliaus mūrinės bažnyčios išsiskiria bokštelių gausa. Pavyzdžiui, Vidiškių Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios stogo konstrukciją puošia 15 įvairių bokštelių, Nemunaičio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios ir Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bazilikos stogą – 13 bokštelių, dvibokštėje Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčioje ant stogo išdėstyta 16 bokštelių, o Kupiškio Kristaus Žengimo į dangų bažnyčioje – 12. Jei skaičiuotume bokštelių, esančius ant laiptuotų frontonų bei kontraforsų, tai čia išsiskiria Gadūnavo Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia, turinti 31 pinaklį.

6 lentelė. Bokštų ir bokštelių skaičius Lietuvos bažnyčiose

Bokštelių skaičius	Bokštų skaičius								
	Bebokštės		Vienbokštės		Dvibokštės		Trys bokštai		Septyni bokštai
	Mūrinės	Medinės	Mūrinės	Medinės	Mūri- nės	Medi- nės	Mūri- nės	Medi- nės	Mūrinės
Nėra	58	20	95	43	58	14	4	–	1
1	43	67	55	52	39	18	–	2	–
2	13	32	11	1	14	6	1	–	–
3	2	3	10	5	4	1	–	–	–
4 ir daugiau	5	4	26	5	17	1	–	–	–
Iš viso	121	126	197	106	132	40	5	2	1

Mūrinėse bažnyčiose varpai dažniausiai įkeliama į jų bokštus, o šalia medinių bažnyčių dažniau buvo statomos varpinės. Tokios šalia bažnyčių stovinčios varpinės gali būti labai įvairios. Jos statytos įvairaus aukščio, atviros be sienų, tačiau su stogeliu ar kaip atskiri bokštai, apkalti lentomis, padengti malksnomis, skarda ar šiaudais. Varpinės dažniausiai statytos šventoriaus kampe, kartais šalia įėjimo į bažnyčią. Jurgis Gimbutas pagal formą medines varpines skirstė į tris tipus: kvadratinio plano su ištiesai arba iš dalies nuožulniomis sienomis (piramidinės), kvadratinio plano su stačiomis sienomis (stačiosios) ir aštuoniasienės³⁶. Varpinės gali būti vieno, dviejų ar trijų tarpinių.

Pastaruoju metu bažnyčių ir varpinių bokštai pritaikomi turizmo reikmėms kaip apžvalgos aikštelės. Vilniuje turistams atvertos Vilniaus arkikatedros bazilikos ir Šv. Jonų bažnyčios varpinės. Apžvalgos aikštelės įrengtos Veliuonos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato, Akmenės Šv. Onos, Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Šventosios Švč. Mergelės Marijos Jūrų Žvaigždės bažnyčių bokštuose. Klaipėdos miesto panoramą galima apžvelgti iš Švč. Mergelės Marijos, Taikos Karalienės bažnyčios bokšto, o Kauno miesto panorama galima grožėtis nuo Kristaus prisikėlimo bažnyčios stogo.

³⁶ Jurgis Gimbutas, „Lietuvos medinės varpinės“, in: *Aidai*, 1961, Nr. 1, in: http://www.aidai.eu/index.php?view=article&catid=215%3A196101&id=2992%3Ais&option=com_content&Itemid=248, (2021-08-14).

Tradiciskai aukščiausia Lietuvos bažnyčia laikoma Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato³⁷ – 79 metrai, o antra pagal aukštį yra Lygumų Švč. Trejybės bažnyčia (74 metrai). 70 metrų ir didesnio aukščio taip pat yra Šiaulių Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus katedra, Kauno Kristaus Prisikėlimo bazilika, Ramygalos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia, Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčia, Salantų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia (dvibokštė) ir Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelės Marijai bažnyčia³⁸. Klaipėdoje planuojama atstatyti 75 metrų aukščio evangelikų liuteronų Šv. Jono bažnyčią, kuri ilgą laiką buvo vienas iš Klaipėdos miesto simbolių.

Analizuojant bažnyčių bokštų aukštį, svarbu atkreipti dėmesį, kad labai dažnai įvairiuose šaltiniuose nurodomas apytikslis aukštis. Tikslų bažnyčių bokštų aukštį reikėtų nustatyti iš naujo pagal vieningą matavimo metodiką.

7 lentelė. Bokštų ir bokštelių skaičius Lietuvos koplyčiose

Bokštelių skaičius	Bokštų skaičius					
	Bebokštės		Vienbokštės		Dvibokštės	
	Mūrinės	Medinės	Mūrinės	Medinės	Mūrinės	Medinės
Nėra	42	49	18	18	–	–
1	35	70	1	1	–	1
2	3	4	1	–	–	–
3	1	–	–	–	–	–
4 ir daugiau	1	–	2	–	–	–
Iš viso	82	123	22	19		1

Didžioji dalis Lietuvos koplyčių yra bebokštės (205), tačiau pusė iš jų (105) turi vieną bokštelį, o dar 9 turi 2 ir daugiau bokštelių. 3 bokštelių turi bebokštė Milvydžių Šv. Martinijono koplyčia, 5 bokštelių – Bukaučiškių dvaro koplyčia Alytaus rajone. 4 bokštelių turi vienbokštės mūrinės visiškai skirtingo architektūrinio stiliaus Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo ir Židikų Šv. Onos koplyčios. 2 bokštelių turi Kryžių Švč. Mergelės Marijos Rožinio Karalienės vienbokštė koplyčia. Romantizmo stiliui

³⁷ Raimondas Guobis, „Aukščiausių bokštų bažnyčia (Aukštaitiškas formatas)“, in: <https://www.anyksta.lt/auksciausi-bokst-baznycia/> 2017, (2023-04-17).

³⁸ Ugnius Antanavičius, „10 aukščiausių Lietuvos bažnyčių: ar žinote, kur jos?“, in: <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/ar-zinai/10-auksciausiu-lietuvos-baznyciu-ar-zinote-kur-jos-1634-1682668>, (2023-04-17).

priskiriama vienbokštė Visų Šventųjų koplyčia senosiose Plungės kapinėse ir vienbokštė medinė Krūvandų kapinių koplyčios dar turi ir po vieną bokštelį. Vienintelė dvibokštė Lietuvoje Pajūriškių Šv. Roko koplyčia (Šilutės raj.) labiau primena dvibokštę medinę bažnyčią.

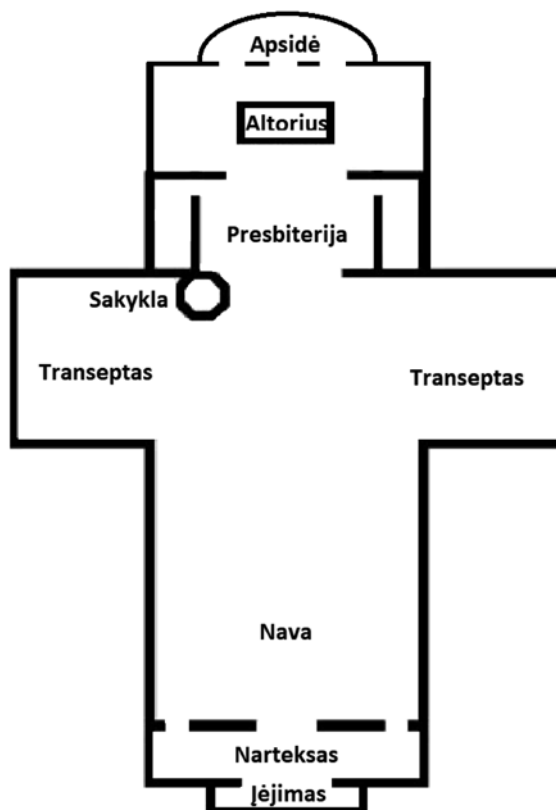
Bažnyčių interjeras. Šio straipsnio kontekste pagrindinis akcentas bažnyčių interjero analizėje yra vidinės erdvės išdėstymas ir visų bažnyčių interjerams būdingų elementų išskyrimas. Pirmiausia svarbu akcentuoti, kad bažnyčių priekinis fasadas tradiciškai buvo nukreiptas į vakarus, o altorius rytinėje pusėje. Šis sakralinio pastato orientavimas erdvėje taip pat turi simbolinę prasmę. Tikintysis bažnyčioje judėjo iš vakarų į rytus, iš materialaus pasaulio į dvasinį³⁹. Altorius simbolizavo Dangų, Saulės patekėjimą po nakties (plg. su Kristaus prisikėlimu). Pats bažnyčios pastatas, jau pirmųjų Bažnyčios Tėvų raštuose (pavyzdžiui, Augustino), minimas kaip dangiškojo archetipo atspindys⁴⁰. Bažnyčios dydį apspėsdavo parapijos dydis. Taigi ankstesniais laikais bažnyčios statytos tokio dydžio, kad jose galėtų sutilpti bent 2/3 parapijos žmonių. Dabartinių po nepriklausomybės atgavimo pastatytų bažnyčių talpumas taip pat siejasi su bažnyčios pastatymo vieta (miestas ar kaimo vietovė), parapijos dydžiu, aplinkinės teritorijos užstatymo intensyvumu. Labai dažnai pagrindinių religinių švenčių metu (Velykų ir Kalėdų) miestuose į didesnių parapijų bažnyčias atėję žmonės į jas netelpa, o Šv. Mišias išklauso bažnyčios šventoriuje.

Gytis Gasperaitis bažnyčių vidaus erdvių sąraigoje išskiria *kelio ir centro principus*⁴¹. Pirmajam priklauso bazilikinė arba halinė erdvė, antrajam – centriško plano erdvė, dažniausiai turinti kupolą. Dažnai bažnyčių kompozicijoje šie principai persipina, papildo vienas kitą. Pagal išplanavimą bažnyčios yra lotyniškojo ar graikiškojo kryžiaus, stačiakampės ar daugiakampės. Gotikos laikais bažnyčios Lietuvoje dažniausiai būdavo halinės ir vienanavės, keičiantis bažnyčių architektūros stiliui keitėsi ir jų vidinė struktūra. Vienanavė yra ir mečečių bei kenesų pagrindinė vidaus erdvė, o cerkvę sudaro trys pagrindinės erdvės, simbolizuojančios Švč. Trejybę: prienavis, pasauliečiams skirta nava ir nuo jos ikonostasu atskirta dvasininkams skirta altorinė dalis.

³⁹ Gytis Gasperaitis, „Bažnyčios architektūrinių formų simbolika“, in: *Kultūros barai*, Vilnius, 1994, Nr. 2, p. 49–53.

⁴⁰ Frederick Van Fleteren, Joseph C. Schnaubelt, OSA (eds.), *Augustine: Biblical Exegete*, (ser. *Collectanea Augustiniana*), Peter Lang, 2004, p. 280–288.

⁴¹ Gytis Gasperaitis, *op. cit.*, p. 49–53.

2 iliustracija. Schematinis pagrindinių bažnyčios dalių planas

Apskritai bažnyčių vidų dažniausiai sudaro trys pagrindinės dalys: prienavis (bažnyčios prieangis), nava (pagrindinė bažnyčios dalis, lot. *navis* reiškia laivą) ir presbiterija (religinių apeigų vieta) (ilustracija Nr. 2). Prienavyje arba nartekse dažniausiai stovi indas su šventu vandeniu, navoje suolai su klauptais, klausyklos. Prienavyje ar šalia jo dažnai buvo įrengiama ir krikštykla, virš jo vieta vargonams ir chorui. Presbiterija nuo navos dažniausiai atskirta tvorele ar kitu architektūriniu elementu, joje įrengiama svarbiausia bažnyčios dalis – altorius. Dažniausiai presbiterijos šone įrengtos sakryklos ir zakristijos. Zakristijoje ar šalia jos viena patalpa būdavo skiriama bažnyčios lobynui, kuriame laikyti bažnytiniai rūbai ir vėliavos, įvairūs kiti liturginiai reikmenys ir dokumentai. Erdviniu aspektu presbiterija ir ypač altorius dažniausiai įrengiami šiek tiek aukščiau nei grindų lygis navoje.

8 lentelė. Bažnyčios altoriaus struktūra ir jos simboliai

Altoriaus dalis	Funkcija	Simboliškumas
Mensa	Apatinė altoriaus dalis (pailgas stalias dėžės, kartais sarkofago pavidalo, akmens plyta). Mensos dalys: antepedimas (uždangalas ar aptaisas iš audinio, medžio ar metalo), portatilis (akmuo su įduba (ji vadinama <i>sepulchrum</i>) relikvijoms laikyti, įleidžiamas į akmeninę altoriaus mensą arba kilnojamas, statomas ant mensos).	Paskutinės Vakariinės simbolis, kurios metu buvo aukojama duona ir vynas, kaip Jėzaus kūnas ir kraujas. Ankstyvosiose bažnyčiose altoriai buvo statomi virš sarkofaguose esančių šventųjų palaikų.
Tabernakulis	Altoriaus viduryje esanti spintelė Švč. Sakramentui komunišėje ir monstancijai laikyti.	Tabernakulis buvo suvokiamas kaip Sandoros skrynios simbolis, Dievo buvimo vieta. Dažnai iš šonų tabernakulį supa du angelai.
Retabulas	Virš mensos esanti viršutinė altoriaus dalis (dažniausiai tapyta ar skulptūrinė). Joje dažniausiai pakabinami šventieji paveikslai. Dažnai altoriuose saugomos svarbiausios bažnyčios relikvijos, kurias retabulai uždengdavo. Retabulai gali būti kelių tarpinių. Po Vatikano II Susirinkimo nuspręsta atskirti altoriaus mensą ir retabulą.	Centrinė Eucharistijos vieta. Dažniausiai retabuluose vaizduojamas Kristus ant kryžiaus, šventieji, Švč. Mergelė Marija. Retabulo šonuose taip pat dažnai vaizduojami šventieji.

Skersinė nava arba transeptas yra tarp pagrindinės išilginės navos ir presbiterijos. Jis bažnyčios erdvėje suformuoja lotyniško kryžiaus formą, virš susikryžiavimo dažnai suformuojamas kupolas ar bažnyčios bokštas. Kryžminės architektūros bažnyčiose įrengtos ir šoninės koplyčios. Šoniniai altoriai taip pat statomi transepto galuose arba šoninių navų galuose.

Šiuolaikinių Lietuvos bažnyčių vidaus erdvė vis dažniau tampa poli-funkcinė, pačios bažnyčios statomos įvairių formų, pavyzdžiui, trikampė Šventosios Švč. Mergelės Marijos Jūros Žvaigždės, aštuoniakampė Kauno Šv. Kazimiero, elipsės formos Utenos Dievo Apvaizdos, kryžminio plano Ignalinos Švč. Mergelės Marijos Gimimo ir netaisyklingų formų Vilniaus Šv. Jono Bosko ar Kauno Gerojo Ganytojo bažnyčios. Simetrines bažnyčių kompozicijas keičia asimetrinės, o bažnyčios nebūtinai išlaiko rytų-vakarų krypties orientaciją. Anot Lino Krūgelio, sakralinėje architektūroje vietoj *Corpus Christi* (lot. Kristaus Kūno) architektūrinės sampratos, nuo XX a. vidurio plinta *Populus Dei* (lot. Dievo tauta) samprata, bažnyčia suvokiama jau ne kaip *Domus Dei* (lot. Dievo namai), o kaip *Domus Ecclesiae* (lot. Dievo

žmonių namai). Bažnyčios tampa daugiau negu susibūrimo ir maldos vieta tikintiesiems, mažiau dėmesio skiriama simboliams ir Dievo ar šventųjų reprezentacijai. Kryžiaus arba Nukryžiuotojo Kristaus modelių pagrįstą, simetrišką ir hierarchizuotą bažnyčios erdvę pakeičia įvairaus tipo universalios planinės struktūros⁴².

Išvados. Katalikų bažnyčios Lietuvos miestų ir miestelių kraštovaizdyje užima centrinę vietą, formuoja tradicinę panoramą, nurodo simbolinių geografinės vietovės centrą. Mūsų tyrime išsamiai pristatyta svarbiausių architektūrinių Lietuvos bažnyčių ir koplyčių elementų statistika – statybinė medžiaga (mūras ar medis), architektūrinis stilius, eksterjero ypatumai (fasado spalva ir/ar medžiaga), bokštų ir bokštelių skaičius, gilinamasi į būdingus bažnyčios interjero elementus ir simbolius.

Pagal autoriaus sudarytą Lietuvos katalikų bažnyčių ir koplyčių duomenų rinkinį, 2021 m. sausio 1 d. 38 proc. Lietuvos veikiančių bažnyčių buvo medinės, 62 proc. – mūrinės. Iki XX a. pradžios Lietuvos teritorijoje daugiau buvo medinių nei mūrinių bažnyčių, tačiau jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą šis santykis pasikeitė mūrinių bažnyčių vyravimo kryptimi. Analizė rodo, kad beveik pusė Lietuvos teritorijoje buvusių ir esančių bažnyčių (365) buvo perstatytos iš medinių į mūrines. Daugiausia tokių perstatymų įvyko XIX a. (123) ir XX a. (157). Koplyčių statistika kitokia – 58 proc. Lietuvoje pastatytų koplyčių yra medinės, 42 proc. – mūrinės. Iš dalies tai lemia ir tai, kad daugiau kaip pusė Lietuvos koplyčių yra kaimo vietovių kapinėse, taip pat kitose miestų ir gyvenviečių vietose, miškuose ir laukuose. Iki Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje buvo statoma daugiau medinių nei mūrinių koplyčių.

Daugiausia Lietuvos kraštovaizdyje yra istorizmo laikotarpiu statytų mūrinių bažnyčių (40 proc., arba 179 iš 447). Į šį skaičių patenka tiek apskritai istorizmo stiliaus, tiek konkrečios jo krypties (neorenesanso, neogotikos, neobaroko, neoklasicizmo, neoromaninio, neobizantinio) bažnyčios. Pagal išlikusių Lietuvos bažnyčių pastatymo metus galima konkrečiau nustatyti sakralinių pastatų architektūrinių stilių laikotarpius. Dauguma medinių Lietuvos bažnyčių galime priskirti liaudies architektūrai.

Pagrindinės bažnyčios architektūrinio komplekso dalys, turinčios didžiausią vizualinį poveikį, yra pati bažnyčia, taip pat varpinė, šventorius su jame esančiomis kapinėmis, koplyčiomis ar koplytėlėmis. Ypač svarbus architektūrinis elementas yra bažnyčių bokštai ir bokšteliai, kurie yra ryškiausi

⁴² Linas Krūgelis, „Bažnyčios įvaizdis šiuolaikinėje Lietuvos sakralinėje architektūroje“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, 2012, Nr. 36, p. 139.

šių pastatų išoriniai akcentai. Bažnyčių bokštai pasižymi tiek praktinėmis, tiek simbolinėmis, tiek dekoratyvinėmis funkcijomis. Nors varpinės statytos ir šalia bažnyčių (ypač šalia medinių), viena iš pagrindinių bažnyčių bokštų funkcijų yra varpų įrengimas. Bažnyčių bokštai vis dažniau pritaikomi ir turizmo reikmėms kaip apžvalgos aikštelės. Bokštų neturi trečdalis Lietuvos bažnyčių. 41 proc. visų Lietuvos bažnyčių yra vienbokštės, 23,5 proc. – dvibokštės, 1,4 proc. turi daugiau kaip 2 bokštus. Bokštus turi 73,5 proc. mūrinių ir 54 proc. medinių bažnyčių. Bažnyčios bokštas gali būti vienas, taip pat 2 ar 3, pastatytas ar pastatyti bažnyčios priekyje, gale ar šonuose. Bažnyčios pasižymi tiek simetrinėmis kompozicijomis, tiek asimetrinėmis, tačiau bokštai pastatomi taip, kad jie turėtų didžiausią vizualinį poveikį parapijos gyventojams ir svečiams. Pavyzdžiui, simetrinėse kompozicijose bokštai įkomponuojami tiek pagrindinio fasado centre (vienbokštė bažnyčia), tiek bažnyčios pastato šonuose (dvibokštė bažnyčia). Asimetrinėse kompozicijose bokštas dažniausiai yra viename bažnyčios fasado šone. Absoliuti dauguma (83 proc.) Lietuvos koplyčių bokštų neturi, tačiau daugiau kaip pusė jų (56 proc.) turi vieną ar daugiau bokštelių.

Bažnyčios yra ne tik įvairaus plano, bet ir skiriasi savo vizualiniu poveikiu, prie to prisideda ir bažnyčių fasado spalva ar statybinė medžiaga. Bažnyčių spalva išryškina jų kompoziciją, tūrines formas, akcentuoja kai kurias fasado detales, apibrėžia šventos erdvės ribas. Medinės bažnyčios Lietuvoje dažniausiai nudažomos geltona, ruda, smėlio ir gelsva spalvomis (69 proc. Lietuvos medinių bažnyčių). Mūrinių bažnyčių vyraujanti tinko spalva yra balta, pilka ir gelsva (39 proc. mūrinių bažnyčių). 46 proc. mūrinių bažnyčių (209 iš 456) spalvą suteikia fasado medžiaga. Beveik pusė jų (48 proc., 100 iš 209) yra raudonų plytų mūro ir raudonų plytų mūro bei kitos spalvos bažnyčių, o dar 38 proc. (80 iš 209) yra akmenų mūro, akmenų mūro su balto fasado tinko tarpais ir akmenų bei raudonų plytų mūro bažnyčių. Tokios fasado medžiagos tiesiogiai koreliuoja su šių bažnyčių pastatymo laikotarpiu, ypač tai ryšku analizuojant istoristinį ir/ar neogotikinį architektūros periodą. Medinių koplyčių vyraujančios fasado spalvos panašios į bažnyčių. Absoliuti jų dauguma (73 proc.) yra rudos, geltonos, pilkos ir smėlio spalvos. Dažniausiai pasitaikančios mūrinės koplyčios (63 proc.) yra akmenų mūro, raudonų plytų mūro, taip pat nutinkuotos balta spalva.

Architektūrine prasme bažnyčios ir koplyčios pasižymi įvairiomis plano konfigūracijomis, formų tūriais ir konstrukciniais sprendimais. Šiuolaikinėje architektūroje galima įžvelgti mažesnę dėmesį religiniams simboliams ir dekorui, daugiau dėmesio skiriant funkciniam pastatų suplanavimui ir

išraiškingai tūrinei formai. Šiuolaikinės bažnyčios statomos tiek su bokštais, tiek be jų. Iš 80 po Nepriklausomybės atgavimo (skaičiuojama 1991–2022 m.) pastatytų ar įrengtų veikiančių bažnyčių Lietuvoje bokštus turi 54.

Straipsnyje išskirti pagrindiniai bažnyčių interjero erdviniai elementai ir aptartos jų simbolinės bei liturginės reikšmės. Bažnyčių vidaus erdvės yra skirtingos. Galima išskirti vertikaliają liniją, nuo bažnyčios grindų iki bokštų viršūnėse esančių kryžių ir horizontaliąją, kurios pagrindinės dalys yra prienavis, nava ir presbiterija. Svarbiausia bažnyčios vieta ir liturgijos centras yra altorius, kurio dekoras pasižymi svarbiais religiniais simboliais. Simbolių raiška ryški tiek vertikaloje, tiek horizontalioje bažnyčios pastato linijose – jų sudėtinėse dalyse, architektūrinėse formose ir elementų kiekyje, taip pat spalvose. Atskirų tyrimų reikia norint palyginti šiuolaikinės polifunkcinės Lietuvos bažnyčių vidaus erdvės elementus su tradicinės architektūros bažnyčių erdvėmis.

CATHOLIC CHURCHES AND CHAPELS IN THE GEOGRAPHICAL SPACE OF LITHUANIA: STATISTICS OF THE MOST IMPORTANT ARCHITECTURAL ELEMENTS

Summary

This article presents the statistics of the most important architectural elements of Lithuanian Catholic churches and chapels, such as building material (brick or wood), architectural style, exterior features (facade colour and/or material), and the number of towers and turrets. This article continues the scholarly publication of the latest data on the statistics of buildings (churches and chapels) of the Roman Catholic Church in the geographical space of Lithuania. The article is based on the data set of 1310 Lithuanian Catholic churches and chapels compiled by the author. The methodology of compiling the data set and the definitions of the concepts used in this article are discussed in detail in Darius Liutikas's article 'Catholic Churches and Chapels in Lithuania: Statistical Analysis' (2021).

According to the author's data, 38 per cent of the operating churches in Lithuania were wooden, and 62 per cent masonry. Until the early twentieth century, there were more wooden churches than brick churches in the territory of Lithuania, but already before World War I, this ratio changed towards the predominance of brick churches. The analysis showed that almost half of the existing churches in Lithuania (365) were rebuilt from wooden to brick. Most of such reconstructions took place in the nineteenth (123) and twentieth (157) centuries. The statistics of the chapels are different: 58 per cent of chapels built in

Lithuania are wooden, and 42 per cent masonry. Until World War II, more wooden than brick chapels were built in Lithuania.

Most of the churches in the Lithuanian landscape were built of brick during the Revivalism period (40 per cent, or 179 out of 447). This number includes churches of both the Revivalism style in general and its stylistic variations (neo-Renaissance, neo-Gothic, neo-Baroque, neo-Classicism, neo-Romanesque, neo-Byzantine). The main parts of the architectural complex of the church, which have the greatest visual impact, are the church itself, the bell tower, and the churchyard with its cemeteries and chapels. One-third of Lithuanian churches do not have any towers. 41 per cent of all churches in Lithuania are single-towered, 23.5 per cent has double towers, and another 1.4 per cent has more than two towers. 73.5 per cent brick made churches have towers, as well as 54 per cent of wooden churches. The absolute majority (83 per cent) of Lithuanian chapels do not have towers, but more than half of them (56 per cent) have one or more turrets.

Churches differ not only in their plan, but also in the visual impact: the colour of the facade or the building material contributes to it. Wooden churches in Lithuania are usually painted in yellow, brown, beige, and yellowish colours (69 per cent of wooden churches in Lithuania). The predominant colour of brick churches is white, grey and yellowish (39 per cent of brick churches). The colour is given by the facade material to 46 per cent of brick churches (209 out of 456). Almost half of them (48 per cent, 100 out of 209) are red brickwork and red brick masonry with other colours, and another 38 per cent (80 of 209) include stone masonry, stone masonry with white facade plaster inserts, and stone and red brick masonry churches. Such facade materials directly correlate with the period of construction of these churches. This is especially evident when analysing the Revivalism and/or neo-Gothic period of architecture. The predominant colours of facades of wooden chapels are similar to those of churches. The absolute majority of them (73 per cent) are brown, yellow, grey, and beige. The most common brick chapels (63 per cent) are stone masonry, red brick masonry, and white plastered. Churches and chapels have various plan configurations, shapes, volumes, and structural solutions. In modern sacral architecture, one can see less attention given to the religious symbols and décor and more to the functional planning of buildings and the expressive three-dimensional form.

The article also highlights the main spatial elements of church interiors and discusses their symbolic and liturgical meanings. The interior spaces of churches are different. We can distinguish the vertical line, from the floor of the church to the crosses on the tops of the towers, and the horizontal, whose main parts are the narthex, the nave, and the presbytery. The most important place of the church and the centre of the liturgy is the altar, the decor of which is characterised by the essential religious symbols.